T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME
ANABİLİM DALI

DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİ VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

Yüksek Lisans Tezi

Hasan GÜRDAL

Ankara-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME
ANABİLİM DALI

DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİ VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

Yüksek Lisans Tezi

Hasan GÜRDAL

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Güven SAYILGAN

Ankara-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME
ANABİLİM DALI

DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİ VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Güven SAYILGAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
DOÇ. DR. GÜVEN SAYILGAN	
DOÇ. DR. HASAN ŞAHİN	
DOÇ. DR. ORHAN ÇELİK	

Tez Sınavı Tarihi: 29/07/2008

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (……/……/200…)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Hasan GÜRDAL

İmzası

TABLOLAR LİSTESİ

TABLO NO VE ADI	SAYFA
Tablo:1 Yıllar İtibariyle Enflasyon Oranları 1980-2007 (TÜFE)	12
Tablo:2 Menkul Kıymetler Cüzdanının Toplam Aktifler İçindeki Payı (1981-2007)	35
Tablo:3 Yıllar İtibariyle İç Borç Stoku Değişimi, Hazine Ortalama Faiz Oranları ve Enflasyon Oranları (1990-2007)	36
Tablo:4 Toplam Kredilerin Toplam Aktifler ve Toplam Mevduat İçerisindeki Payları (1981-2007)	38
Tablo:5 Toplam Krediler İçerisinde Bireysel Kredilerin Payı(%) (2002-2007)	40
Tablo:6 Kredilerin Takibe Dönüşme Oranları (1989-2007)	41
Tablo:7 Toplam Mevduatın Toplam Pasif İçerisindeki Payı ve Toplam Mevduatın Türk Parası-Yabancı Para Dağılımı (1981-2007)	43
Tablo:8 Özkaynakların Toplam Pasifler ve Ödenmiş Sermayenin Özkaynaklar İçerisindeki Payları (1981-2007)	45
Tablo:9 Bankacılık Sektörünün Sermaye Yeterlilik Oranı (2002-2007)	46
Tablo:10 Bankacılık Sektöründe Aktif ve Özkaynak Karlılıkları (1989-2007)	47
Tablo:11 Faiz Gelirlerinin Toplam Gelirlere Oranı ve Faiz Gelirleri İçinde Kredilerden ve Menkul Kıymetlerden Alınan Faizlerin Payları (1987-2007)	49
Tablo:12 Faiz Giderlerinin Toplam Giderler İçindeki ve Mevduata Verilen Faizlerin Toplam Faiz Giderleri İçerisindeki Payı (1987-2007)	50
Tablo 13: İhale Ortalama Faiz Oranları ve Döviz Kurunun Değişimi (%) (1990-2007)	52
Tablo 14: Yabancı Para Varlıkların Yabancı Para Yükümlülükleri Karşılama Oranı (1989-2007)	53
Tablo 15: Yabancı Para Net Genel Pozisyonu / Özkaynaklar (2002-2007)	54
Tablo 16: Bankacılık Sektöründe Banka Sayıları (1981-2007)	59
Tablo 17: Bankacılık Sektöründe Aktif Büyüklüklerine Göre Grup Payları (1981-2007)	60
Tablo 18: Bankacılık Sektörünün Şube ve Personel Sayılarının Gelişimi (1981-2007)	64

GİRİŞ

Türk Bankacılık Sistemi, 1980 sonrası gerçekleşen finansal serbestleşme ile kabuk değiştirmiş ve gelişen teknoloji ile birlikte sürekli büyüme göstermiştir. Ancak, bu dönemde siyasi otorite, enflasyonun da olumsuz etkisiyle, artan kamu kesimi borçlanma gereksinimini kamunun asıl kaynakları ile sağlayamamış, Merkez Bankası kaynakları ve iç borçlanma yoluna başvurmuştur.

Yüksek enflasyon, Türkiye'de gerçek anlamda bankacılık faaliyetlerinin yapılması, etkin bir finans sisteminin oluşması, fon arz ve talebi arasındaki bağın kurulması, kaynakların reel sektörün ve milli gelirin gelişmesini sağlayacak alanlara aktarılması konusunda sorunlara neden olmuş ve ekonomide istikrarın sağlanarak sürdürebilir bir büyüme için enflasyonu düşürmeye yönelik programların uygulanması zorunlu hale gelmiştir.

2000 yılı başında uygulamaya konulan döviz kuru çapalı enflasyonu düşürme programı enflasyonla mücadelede kısmen başarı sağlamış, 2001 yılında uygulamaya konulan örtük enflasyon hedeflemesine dayalı program ile de düşüş ivmesi hızlanmıştır. Dolayısıyla uzun süre boyunca yüksek enflasyon ortamında faaliyet gösteren ve kararlarını bu ortamın koşullarına göre veren bankacılık sektörünün düşen enflasyon ortamına ne derecede uyum göstereceği konusu son dönemde tartışılan bir konu halini almıştır.

Bu çerçevede çalışmada; 1980 – 2007 yılları arasındaki döneme ait bilanço ve gelir tablosu verileri ile rasyo değerleri kullanılarak düşen enflasyon sürecinin bankacılık sektörüne ne gibi etkilerinin olduğu incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde enflasyon kavramı açıklanmış, kaynaklarına ve artış hızına göre enflasyon çeşitleri sınıflandırılmıştır. Daha sonra düşen enflasyon kavramına değinilmiş ve son olarak Türkiye'de enflasyonun nedenleri ve gelişimi anlatılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; Türk bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi, 1980 öncesi ve 1980 sonrası finansal liberalizasyon dönemi olarak ikiye ayrılarak incelenmiştir. 1980 sonrası dönemde; 1994 yılında uygulamaya konulan ekonomik program, 2000 yılında uygulamaya konulan enflasyonu düşürme programı, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin bankacılık sektörüne etkileri ve 2001 yılı Mayıs ayında uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve program kapsamında bankacılık sektörüne yönelik olarak yapılan düzenlemeler incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, öncelikli olarak düşen enflasyon sürecinin bankacılık sektörüne ne gibi etkilerinin olabileceğine dair daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Daha sonra bu çalışmalarda ortaya konan beklenti ve öngörülerin ne derece gerçekleştiğinin ve sektörün düşen enflasyon sürecine ne derece uyum gösterdiğinin belirlenmesi amacıyla bankacılık sektörü bilanço ve gelir tabloları ile bankacılık sektörünün yapısal durumuna ilişkin veriler kullanılarak, aktif yapısı, pasif yapısı, gelir-gider yapısı ve yapısal durumda yaşanan gelişmeler incelenmiştir.

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ i
GİRİŞ ii

BİRİNCİ BÖLÜM
ENFLASYON VE DÜŞEN ENFLASYON KAVRAMLARI

1.1. ENFLASYONUN TANIMI 1
1.2. ENFLASYONUN ÇEŞİTLERİ 2
1.2.1. Kaynaklarına Göre Enflasyon Çeşitleri 2
1.2.2. Artış Hızına Göre Enflasyon Çeşitleri 3
1.3. ENFLASYONUN ETKİLERİ 4
1.4. DÜŞEN ENFLASYON KAVRAMI 6
1.5. TÜRKİYE'DE ENFLASYON 7

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. 1980 ÖNCESİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ 15
2.2. 1980 SONRASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ 18
2.2.1. 1994 Krizi ve Sonrasında Türk Bankacılık Sektörü 21
2.2.2. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sektörü 24
2.2.2.1. 2000 Yılındaki Enflasyonla Mücadele Programı 24
2.2.2.2. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinin Bankacılık Sistemine Etkileri 27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİNİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

3.1. DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİNİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ ÜZERİNE YAPILMIŞ OLAN ÇALIŞMALAR 32
3.2. DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİNİN BANKALARIN AKTİF VE PASİF YAPILARI ÜZERİNE ETKİLERİ 34
3.2.1. Düşen Enflasyon Sürecinin Bankaların Aktif Yapısı Üzerindeki Etkileri 34
3.2.1.1. Menkul Kıymetler Cüzdanı 34
3.2.1.2. Krediler 38
3.2.2. Düşen Enflasyon Sürecinin Bankaların Pasif Yapısı Üzerindeki Etkileri 42
3.2.2.1. Mevduat 43
3.2.2.2. Özkaynaklar 44
3.3. DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİNİN BANKALARIN KARLILIK VE GELİR-GİDER YAPISI ÜZERİNE ETKİLERİ 47
3.3.1. Karlılık 47
3.3.2. Gelir-Gider Yapısı 48
3.4. DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİNİN BANKA BİLANÇOLARININ KUR, LİKİDİTE VE FAİZ RİSKLERİNE ETKİLERİ 51
3.4.1. Düşen Enflasyon Sürecinin Bankacılık Sektörünün Kur Riskine Etkileri 51
3.4.2. Düşen Enflasyon Sürecinin Bankacılık Sektörü Bilançolarında Vade Uyumsuzluğu ve Likidite ve Faiz Risklerine Etkileri 54

3.5. DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISAL DURUMU 56
3.5.1. Banka Sayısında Yaşanan Gelişmeler 56
3.5.2. Grup Paylarında Yaşanan Gelişmeler 60
3.5.3. Şube ve Personel Sayılarında Yaşanan Gelişmeler 63
SONUÇ 65
KAYNAKÇA 69
ÖZET 77
ABSTRACT 78

BİRİNCİ BÖLÜM

ENFLASYON VE DÜŞEN ENFLASYON KAVRAMLARI

1.1. ENFLASYONUN TANIMI

Enflasyonun, ekonomi literatüründe değişik tanımları yapılmaktadır. Bu tanımlar arasında en yaygın ve en çok kabul gören tanım; enflasyonun, genel fiyat düzeyindeki sürekli artışlar şeklinde ifade edildiği tanımdır(Ünsal, 1999:60).

Bu tanımda dikkat edilmesi gereken iki önemli nokta bulunmaktadır(Güngör, 2006:3). İlk olarak; tanım içerisinde geçen genel fiyat düzeyi kavramı, çok sayıda maldan oluşan bir sepetin fiyatını (sepetteki malların ortalama fiyatı) temsil etmektedir. Dolayısıyla, bir ya da birkaç malın fiyatında meydana gelen artışlar enflasyon olarak kabul edilmemektedir. Enflasyondan söz edebilmek için, fiyat artışlarının piyasadaki mal ve hizmetlerin genelinde meydana gelen artışlar olması gerekmektedir. İkinci olarak; tanımda sürekli bir artıştan bahsedilmektedir. Bu nedenle; fiyat artışları genele yansıdığı halde, bir defalık ya da kısa dönemde meydana gelen geçici artışlar olarak gerçekleşmiş ve sonra yeniden durağan bir hal izlemişse enflasyondan söz edilmemektedir(Turhan, 2007:4).

Enflasyonun temel nedenleri şu şekilde belirlenebilmektedir(Kırıtoğlu, 2004:4):

- Açık finansman (sürekli artan kamu harcamalarının bütçe açıklarına neden olması ve söz konusu açıkların vergileme dışında para basma ile karşılanması),

- Verimliliğin üzerinde sürekli ücret artışları,

- İthal malların fiyatlarındaki sürekli artışlar,

- İklim şartları dolayısıyla özellikle tarım ürünleri arzının talebi karşılayamaması,

- Kamu kesimindeki israf ve savurganlıklar,

- Genel talebin ve tüketimin artması,

- Seçim ekonomisi politikaları vb.

1.2. ENFLASYONUN ÇEŞİTLERİ

Enflasyonu, kaynaklarına göre ve artış hızına göre sınıflandırmak mümkündür.

1.2.1. Kaynaklarına Göre Enflasyon Çeşitleri

Kaynaklarına göre enflasyon talep ve maliyet enflasyonu olarak ikiye ayrılmaktadır.

Talep enflasyonu, bir ekonomide toplam talebin toplam arzı aşması sonucunda genel fiyat düzeyinde meydana gelen sürekli artışlar olarak tanımlanmaktadır(Eğilmez-Kumcu, 2002:113). Talep enflasyonu, parasal satın alma gücünün reel mal ve hizmet artışından daha hızlı yükselmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle arzın talebi karşılayamaması durumu söz konusudur(Yalkın ve Gürdal, 2004:9). Toplam talepte meydana gelen artışların nedenlerinin başında, para arzının herhangi bir nedenle artması gelmektedir. Para arzındaki artış ise temel olarak; kamu sektörü ve/veya özel sektör açıklarının para miktarının artırılması yoluyla finanse edilmesinden kaynaklanmaktadır(Güngör, 2006:5). Ayrıca, gerek kişilerin gerek firmaların atıl paralarını dolaşıma sunmaları,

kredi hacminin genişlemesi, ödemeler dengesi fazlalığından kaynaklanan gelir artışları da toplam talebi artıran nedenler arasında sayılabilir(Dinler, 2001:437).

Maliyet enflasyonu, toplam talepte herhangi bir artış olmaksızın veya emeğin verimliliğinde bir artış olmaksızın üretimde kullanılan girdilerden herhangi biri veya birkaçında meydana gelen artışlar sonucunda ortaya çıkan enflasyon olarak tanımlanmaktadır(Çiçek, 2005:108). Maliyet enflasyonunun nedenleri olarak üretim faktörleri piyasasında rekabetin bozulması sonucunda girdi fiyatlarının yükselmesi; işçilerin işgücü verimliliğinin üzerinde ücret alması; bazı girdilerin ithal edildiği ekonomilerde, ithal girdi fiyatlarının çeşitli nedenlerle artması ve firmaların daha yüksek kar elde etmek amacıyla fiyatları arttırmak istemeleri sayılabilir(Dinler, 2001:439).

1.2.2. Artış Hızına Göre Enflasyon Çeşitleri

Artış hızına göre enflasyon; sürünen enflasyon, kronik enflasyon ve hiper enflasyon olarak üçe ayrılmaktadır.

Sürünen enflasyon, genellikle %2-3 gibi düşük oranda seyreden, fazla iniş çıkış sergilemeyen ve yaygın olarak gelişmiş ülkelerde karşılaşılan enflasyon türüdür(Eğilmez-Kumcu, 2001:114). Sürünen enflasyon, ılımlı enflasyon olarak da adlandırılmaktadır.

Kronik enflasyon, aylık fiyat artışlarının %5 ile %10'lara ve dolayısıyla yıllık enflasyonun zaman zaman üç haneli basamaklara ulaştığı enflasyon olarak tanımlanmaktadır. Bu tür enflasyonda ekonomik birimler, paranın değer kaybına karşı kendilerini koruyabilmek için parayı likit olarak tutmak istemezler ve faiz getirisi garanti olan değerli kağıtlar, gayrimenkul ve dayanaklı tüketim malları

alımına yönelirler(Dinler, 2001:435). Kronik enflasyon; dörtnala enflasyon, aşırı enflasyon ve latin enflasyonu olarak da adlandırılmaktadır.

Hiper enflasyon, yıllık fiyat artışlarının %1000 gibi düzeylerde olduğu enflasyona denmektedir(Eğilmez-Kumcu, 2001:114). Hiper enflasyonu diğer enflasyon çeşitlerinden ayıran özellik, piyasada işlemlerin ulusal para yerine döviz üzerinden yapılması ve dolayısıyla da ulusal para sisteminin çökmesidir(Ünsal, 1999:63).

1.3. ENFLASYONUN ETKİLERİ

Fiyatlar genel düzeyindeki artış, paranın satın alma gücünün azalması anlamına gelmektedir. Buna bağlı olarak enflasyon, ülkedeki gelir dağılımının bozulması ve özellikle sabit gelirlilerin satın alma güçlerinin düşmesi, ortaya çıkan belirsizlik ortamında uzun vadeli planlamanın güçleşmesi gibi ekonomik etkilere sahiptir. Bunun yanında halkın geleceğe dönük beklentilerinin de kısa vadeye odaklanması ve geleceğe dönük güvensizliğin artması, toplumsal huzurun kaybolması, ahlaki değerlerin bozulması gibi etkenlerle siyasi krizlerin de bir etkeni olmuştur(Doğruel-Doğruel, 2005: V).

Enflasyonun ülke ekonomisi açısından değerlendirilmesinde bu etkileri makro düzeyde (ekonominin geneli için) belirlemek gerektiği gibi, işletmeler (mikro ekonomi) için de değerlendirmek gerekir. Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkileri şu başlıklar altında özetlenebilir(Yalkın-Gürdal, 2004:12-14):

- Uzun vadeli yatırımlardan kısa vadeli yatırımlara yöneliş ve buna bağlı olarak işletmelerin varlık yapılarında ortaya çıkan çarpıklık (temel işletmecilik ve esas faaliyetlerden uzaklaşma),

- Faaliyetlerin finansmanında yaşanan sorunlar, borçlanma gereğinin artması ve ağır faiz yüküne katlanılması,
- Üretim daralması,
- Yönetim kararlarında yanlışlıklar.

Enflasyonun neden olduğu olumsuz etkilerin başında gelir dağılımında adaletsizliğe yol açması gelmektedir(Turhan, 2007:13). Yüksek enflasyonun varlığı durumunda; sabit gelirli kesimler artan fiyatlar karşısında alım güçlerini koruyamamakta ve fakirleşmektedirler. Bunun yanında bazı kesimler gelirlerini enflasyona göre arttırma imkânına sahiptirler. Enflasyon; sabit gelirli kesimden, gelirlerini enflasyona göre ayarlayabilen kesimlere gelir transferine yol açmaktadır.

Enflasyon tasarruflar ve yatırımlar üzerinde de olumsuz etkilere neden olmaktadır(Turhan, 2007:13). Düşük ve orta gelirli kesimler, ellerindeki paranın değer kaybedeceği düşüncesiyle tasarruflarını azaltıp, tüketime yönelirler. Yüksek gelirli kesimlerin ise tasarruf eğilimleri giderek artar. Ancak bu tasarruflar; enflasyon nedeniyle gelecekte gerçekleşecek harcama ve gelirlerin öngörülmesinde ortaya çıkan belirsizlik, yine enflasyon nedeniyle yükselen faizlerin arttırdığı kredi maliyetleri gibi nedenlerle üretime katkı yapacak uzun vadeli yatırımlar yerine kamu kağıtları, döviz gibi kısa vadeli ve spekülatif yatırımlara yönelir. Bu durum da yatırım, istihdam ve büyüme üzerine negatif etkiler doğurur.

Enflasyonun bir diğer olumsuz etkisi ise dış ticarete olan etkisidir. Yüksek enflasyonun olduğu dönemlerde iç fiyatlarda yaşanan artış, döviz kurunun sabit olduğu durumda, ithal malların daha ucuz ve ihraç mallarının daha pahalı hale gelmesine neden olur. Bu durumda ithalat artarken ihracat azalır ve dış ticaret açığı ortaya çıkar. Bu durumda ya ithalatı kısıtlayıcı politika izlenir ya da devalüasyona

gidilir(Dinler, 2001:444). İthalatın kısıtlanması, hammaddesi dışarıdan gelen ürünlerin üretiminde azalmaya neden olurken, enflasyon daha da artar. Diğer taraftan devalüasyon yapılması, bu defa ithal malların ve girdilerin fiyatlarının artmasına neden olur ki bu durumda da enflasyon yine artış gösterir(Dinler, 2001:444).

Özetle piyasa ekonomilerinde enflasyon, fiyat mekanizmasının işleyişini bozarak ekonomide etkin kaynak dağılımının sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca enflasyonist ortamın yarattığı belirsizlikler uzun dönemli verimli yatırım kararlarının alınmasını olumsuz yönde etkilerken faiz hadlerinin yükselmesine de neden olmaktadır. Enflasyon muhasebesinin uygulanmadığı dönemlerde enflasyon fiktif kârların vergilenmesine yol açtığı için ekonomide kayıt dışılığın artmasına neden olmaktadır. Uzun yıllar boyunca yaşanan yüksek kronik enflasyon Türkiye'de kayıt dışılığı ciddi bir sorun haline getirmiştir. (Erdinç, 2005:64-65).

1.4. DÜŞEN ENFLASYON KAVRAMI

Düşen enflasyon kavramı için farklı tanımlamalar yapılabilmektedir. Para şişkinliğini önleme, enflasyona karşı alınan tedbirler bütünü, izlenen iktisat politikası ile genel fiyat düzeyinin indirilmesi, fiyat düzeylerindeki artışın sert olmayan tedbirlerle düşürülmesi şeklinde yapılan tanımlar, düşen enflasyonun dar anlamını açıklamak açısından yeterlidir. Bununla birlikte düşen enflasyon süreci dendiğinde makro ekonomide genel anlamda kırılganlıkların azaldığı, ekonomideki temel birimlerin risk algısının gerilediği, alınan risklerin eskisine oranla daha yönetilebilir ve kontrol edilebilir olduğunun düşünüldüğü, finansal piyasalardaki fiyat oynaklığının azalıp, önlerini daha iyi gördüklerini düşünen ekonomik birimlerin daha

çok yatırım yapmaya ve risk almaya hevesli olduğu, nispeten istikrarlı bir ekonomik/finansal ortam kastedilmektedir(İnan, 2000:34).

Düşen enflasyon süreci, tanımı gereği geçicidir. Bu sürecin sonunda düşük enflasyon dönemine ulaşılır. Düşük enflasyon ortamı, düşen enflasyon sürecinin sona erdiği ve yukarıda belirtilen istikrar unsurlarının belirginleştiği bir ortamı ifade etmektedir. Bu dönemin, düşen enflasyon sürecinden başlıca ayırt edici özelliği, temel ekonomik birimlerin davranış kalıplarındaki değişikliklerin tamamlanmış olmasıdır(İnan, 2000:34).

Genel fiyat düzeyindeki artış haddinin düşmesi (Ünsal, 1999:60) şeklinde de ifade edilebilen düşen enflasyon; genel fiyat düzeyinin düşmesi değil, genel fiyat düzeyindeki artışların hızının düşmesi anlamına gelmektedir. Düşen enflasyon bu tanımının yanında çeşitli kaynaklarda; sert olmayan tedbirlerle enflasyonun sınırlandırılmaya çalışılması, enflasyon beklenti ve belirtilerinin önlenmesi yoluyla ekonomik istikrarın sağlanması gibi farklı şekillerde de tanımlanmıştır.

Yukarıdaki tanımlar bir arada düşünüldüğünde düşen enflasyon; yüksek enflasyonun varolduğu bir ekonomik ortamdan, düşük enflasyonun varolduğu bir ekonomik ortama geçiş sürecini ifade etmektedir.

1.5. TÜRKİYE'DE ENFLASYON

Cumhuriyetin kuruluşundan 2000'li yıllara kadar geçen sürede yaşanan enflasyonun genel görünüm olarak farklılaştığı iki dönemden söz edilmektedir(Doğruel, Doğruel, 2005:29). 1970'li yılların ortalarına kadar, enflasyon oranının iktisat literatüründe "ılımlı" olarak tanımlanan %20'leri pek aşmadığı, aşılsa bile kısa sürede geri dönüldüğü dönem birinci dönem olarak kabul edilmektedir. Bu

dönemde 1954-1959 arasındaki sürekli artış dışında genelde inişli çıkışlı bir süreç yaşanmıştır.

İkinci dönem ise, enflasyon oranının genel olarak artma eğiliminde olduğu 1970'li yılların ortaları ile 2000'li yılların başına kadar geçen dönemdir. Özellikle petrol krizlerinin harekete geçirdiği enflasyon oranlarındaki büyük artışlar, bir süre sonra yapısal bir nitelik kazanarak yaklaşık 30 yıl etkisini korumuştur.

Türkiye enflasyonla ilk kez 1929 Dünya Ekonomi Krizi'yle tanışmıştır (http://st.fatih.edu.tr/~ismailbukey/enflasyon.htm). Osmanlı Devleti'nden kalan borçlar ve dış ticaretin azalarak ihraç ürün fiyatlarının da düşmesiyle zayıf durumdaki ekonomi bu dönemden olumsuz yönde etkilenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki savaş ekonomisi enflasyonun yükselmesine yol açmıştır. Savaş sonrasında 1950'li yıllarda doğan ve 1960-1980 yılları arasında artan yatırım ihtiyacı reel ekonomiden elde edilen kaynaklarla değil, bütçeden yapılan aktarmalarla, kamu borçlanmalarıyla, Merkez Bankası kaynaklarıyla ve özel tasarruflarla sağlanmıştır. Ekonominin devlet tarafından yönlendirilmesi ve kaynak dağılımının etkin olarak gerçekleştirilememesi nedeniyle mali sistem ve reel sektör arasında gerekli kaynak transferi gerçekleştirilememiştir. Tasarrufların özendirilerek mali sisteme çekilememesi ve bu nedenle kalkınma için gerekli kaynakların kamunun önderliğinde enflasyonist yöntemlerle elde edilmesi, Türkiye ekonomisinde yaşanan sorunların temelini oluşturmaktadır. Kamu sektörüne kullandırılan Merkez Bankası kredilerinin genellikle ekonomide mal ve hizmet arzına yol açmayan, sübvansiyon biçimindeki ödemelerde kullanılması ve kredilerin geri dönmemesine bağlı olarak para arzının giderek genişlemesi enflasyonun temelinde yatan en önemli neden olmuştur(Artun, 1983: 17).

1950 sonrası dönemin enflasyon verileri incelendiğinde 1970'li yıllara kadar tek haneli enflasyon rakamlarının olduğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre ortalama enflasyon (2002 tarihi göstergeleri ve tüketici fiyatları endeksine göre) 1951-1959 yılları arasında %10,9; 1960-1965 yılları arasında %7,2 ve 1966-1974 yılları arasında %12,3'tür.

1970 yılında yapılan devalüasyon ve çok önemli bir sanayi girdisi olan petrolün 1970'li yıllar boyunca fiyatının sürekli artması, ithal ikameci sanayileşmenin gereği olarak yapılan ara ve yatırım malları ithalatının pahalılaşmasına neden olmuştur. 1970'li yıllar boyunca artan cari işlemler açığı ile birlikte 1973-1974 yıllarında yaşanan ilk petrol krizi ve hemen arkasından 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında Türkiye'ye uygulanan ambargonun da etkisiyle 1978 yılında Türkiye ekonomisi ağır bir ekonomik kriz içerisine girmiştir(Aydoğan, 2004:93). 1979-1980 yıllarında yaşanan ikinci petrol kriziyle birlikte ithalattaki tıkanıklıklara bağlı olarak sanayi sektörünün önemli üretim darboğazlarıyla karşılaşması ve buna bağlı olarak üretim miktarının azalması enflasyonda ani ve hızlı artışlara neden olmuştur. Yapılan devalüasyonlarla ithalatın pahalılaştığı ve sanayi sektöründe maliyetlerin yükseldiği bu dönemde yaşanan ve ödemeler dengesinde büyük açıklarla ortaya çıkan kriz, Türkiye'de sanayileşme ve iktisat politikaları için bir dönüm noktası olmuştur(Aydoğan, 2004:93). 1975-1980 yılları arasında ortalama enflasyon ise %43,9 olarak gerçekleşmiştir.

Yaşanan ekonomik krizden çıkmak amacıyla uygulamaya geçirilen 24 Ocak 1980 kararları uzun dönemde sanayileşme ve büyüme sürecinde etkili olacak politika değişikliklerini gündeme getirmiştir. Bir stabilizasyon programı niteliği taşıyan bu kararların en önemli özelliği fiyatlama sürecinin tamamen piyasa tarafından

belirlenmesi ve serbest piyasa koşulları altında ekonominin uzun dönemde dışa açılması gereğini gündeme getirmesidir. 1980'li yıllara üç rakamlı (1980: %107,2) olarak giren enflasyonu düşürmek de bu programın amaçları arasındadır (http://st.fatih.edu.tr/~ismailbukey/enflasyon.htm). Başlangıçta sıkı finansal politikalar ve önemli yapısal reformlar sonrası enflasyonda ani bir düşüş yaşanmıştır. Enflasyonun yavaşlamasında en önemli etkenler; halkın reel alım gücünün azalması ve işsizlik oranının artmasıdır(Tunay, 2001: 172). 1980-1987 yılları arasında enflasyon ortalaması %35,6 olarak gerçekleşmiştir. Ancak ekonominin dışa açılmasıyla birlikte makro ekonomik dengelerdeki kötüleşme ve kamu maliyesinin disipline edilememesi enflasyondaki düşüş yavaşlamış ve 1980'li yılların ortasından itibaren enflasyon oranları tekrar yükselmeye başlamıştır(Yiğit, 2005:10).

1990'lı yıllarda Türkiye ekonomisinde istikrar bozulmaya başlamış ve enflasyon oranlarında artış gözlenmiştir. Ekonomide yaşanan belirsizliklerle birlikte ülkeden yabancı sermaye çıkışları yaşanmıştır. Devalüasyon beklentisine girilmesiyle dövize olan talep artmış, Merkez Bankası'nın döviz rezervleri bu talebi karşılayamaz duruma gelmiş ve sonuçta döviz açığı büyümüştür(Turhan, 2007:67). Bunlara bağlı olarak enflasyon oranlarındaki diğer önemli sıçrama 1994 yılında yaşanmıştır. 24 Ocak 1980 kararlarıyla uygulanmak istenen sıkı para politikasına rağmen kamu açıklarının Merkez Bankası kaynaklarınca finanse edilmesi hem para arzını artırmış hem de enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. Bu dönemde enflasyon artışına neden olan önemli bir neden de etkin olmayan vergi politikalarıdır(Aydoğan, 2004:95).

Türkiye'de yaklaşık 30 yıl boyunca yaşanan yüksek enflasyon döneminin başlıca nedenleri şu şekilde de sıralanabilmektedir(Kibritçioğlu, 2004:3):

- Kamu bütçe açıklarının yüksek seviyede oluşu,

- Kamu bütçe açıklarının monetizasyonu,

- Yeterli sermaye olmaksızın hükümetler tarafından büyük çaplı altyapı yatırımlarına girişilmesi,

- Jeopolitik endişeler nedeniyle askeri harcamaların yüksek seviyede seyretmesi,,

- Genel seçimler öncesi gözlenen popülist politikaların yarattığı enflasyonist baskılar,

- Ekonomik birimlerin enflasyonist bekleyişlerindeki katılık,

- Döviz kurunda yaşanan artışların ithal mallar yoluyla yarattığı enflasyonist baskı,

- Başta petrol olmak üzere temel ithal malların uluslararası fiyatlarında yaşanan artışlar,

- Kamu kesiminin ürettiği ve özel sektörün temel girdisini teşkil eden malların fiyatlarında yaşanan artışlar,

- Yeterince derin olmayan finansal piyasalarda kamu sektörünün yüksek borçlanma ihtiyacının yarattığı dışlama etkisinin sonucunda faiz oranlarında yaşanan artış.

1995-1999 dönemini kapsayan dönemde ortalama enflasyon oranı %82,3 olmuştur. 1999 sonunda uygulanmaya başlanan Uluslararası Para Fonu (IMF) destekli enflasyonu düşürme programı döneminde 2001 yılında yaşanan finansal krizle birlikte enflasyon oranı tekrar yükselmiş, ancak dalgalı kur rejiminin benimsenerek revize edilen program enflasyonla mücadele konusundaki olumlu sonuçlarını 2002 yılından itibaren enflasyon verileri üzerinde göstermeye

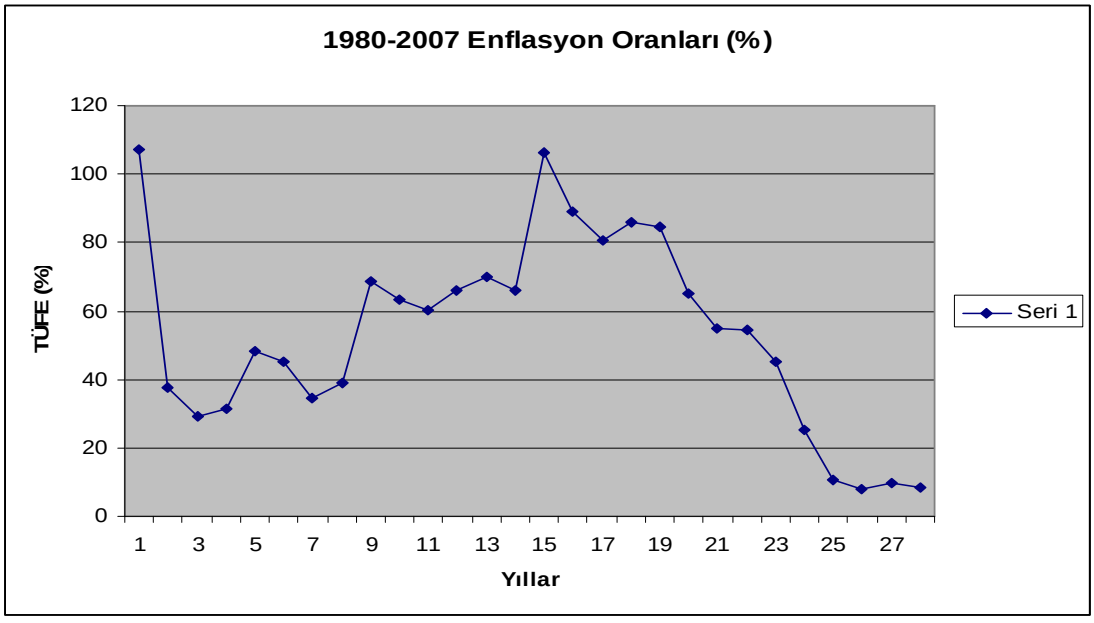
başlamıştır(Yiğit, 2005:11). Uygulanan ekonomik politikalara ek olarak iç ve dış ekonomik ve politik gelişmelerin de etkisiyle 2007 yılı sonunda enflasyon oranı %8,4'e kadar düşmüştür.(Tablo:1)

Tablo:1 Yıllar İtibariyle Enflasyon Oranları 1980-2007 (TÜFE)

YILLAR	ENFLASYON ORANI (%)	YILLAR	ENFLASYON ORANI (%)
1980	107,2	**1994**	106,3
1981	37,6	**1995**	89,1
1982	29,2	**1996**	80,4
1983	31,4	**1997**	85,7
1984	48,4	**1998**	84,6
1985	45,0	**1999**	64,9
1986	34,6	**2000**	54,9
1987	38,9	**2001**	54,4
1988	68,8	**2002**	45
1989	63,3	**2003**	25,3
1990	60,3	**2004**	10,6
1991	66,0	**2005**	8,1
1992	70,1	**2006**	9,6
1993	66,1	**2007**	8,4

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Enflasyon rakamlarındaki değişim ve özellikle 2000'li yıllarda yaşanan düşüş aşağıdaki grafikte daha açık bir biçimde gözlenmektedir.

Türkiye'de yaşanan enflasyon verilerinde son yıllarda devam eden düşüş, bu alanda elde edilen aşamaların kalıcı bir nitelik kazanma eğilimine girdiğini göstermektedir. Özellikle 2003 yılından itibaren gözlenen önemli iyileşmeler enflasyonun kontrol altına alınabildiğinin de bir göstergesi olarak kabul edilebilmektedir(Erdinç, 2005:16). Enflasyon oranında yaşanan düşüşün kaynakları olarak Merkez Bankası şu unsurları belirtmektedir(Merkez Bankası 2004 yılı Para ve Kur Politikası Genel Çerçevesi Hakkında Basın Duyurusu):

- Piyasalarda sağlanan göreli istikrar ve Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında değer kazanması,
- Verimlilik artışları ve reel ücretlerin seyri sonucunda maliyet koşullarında iyileşme,
- Gıda ve tarım grubu fiyatlarındaki yavaşlama,
- Kamu kesiminde enflasyon hedefiyle büyük ölçüde uyumlu fiyatlama ve gelirler politikası,
- İç talep baskısının olmayışı,
- Artan rekabet ortamı ile üretici ve tüketici davranışlarının değişmeye başlamış olması.

2000'li yıllar dünya genelinde de enflasyon oranlarının önemli ölçüde düştüğü bir dönem olarak göze çarpmaktadır. Merkez bankalarının kurumsallığı ve bunların uygulamaları, karşılıksız para basma yoluyla finanse edilen mali politikaların yapısal sorunları çözmediği ve aksine yüksek enflasyona neden olduğu yönünde kamuoyunda oluşan genel kabul, küresel anlamda enflasyondaki düşüşün önemli gerekçeleri olarak ortaya konulmaktadır. Küresel rekabetin ortaya çıkardığı

fiyatlardaki esneklik ve düşük kar marjları ile fiyat belirleme politikaları da fiyat artışlarını sınırlandıran diğer etkenlerdir(Celasun, 2005:1-2).

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan kronik yüksek enflasyonun temel nedenleri arasında büyük bütçe açıklarının temel neden olduğu genel kabul gören bir öngörüdür. Yaşanan düşen enflasyon sürecinde sıkı bütçe politikalarının önemli ölçüde etkin olduğu düşünülmektedir. Sermayenin ülkeler arasında rahatlıkla transferi ve artan dolarizasyon dereceleri de pek çok gelişmekte olan ülkede mali ve parasal politikaları disipline etmektedir(Celasun, 2005:1-2).

Düşen enflasyon sürecinde ekonomide beklenen gelişmeler ise şu şekilde özetlenebilir(Serdengeçti, 2004:2-3):

- Faiz oranlarında düşüş ve buna bağlı olarak harcama ve yatırımlarda artış,
- Belirsizliğin ortadan kalkmasıyla uzun dönemli öngörülerin yapılabilmesi ve özellikle bütçe açıkları ile yüksek faizden kaynaklanan servet transferinin önlenmesi, bankaların devleti finanse etmek yerine gerçek faaliyetlerine odaklanması,
- Düşen ve öngörülebilen enflasyon rakamlarına bağlı olarak fiyatın, gerçek fonksiyonunu üstlenmesi; başka bir deyişle, ekonomideki kaynak dağılımını yansıtmada etkin bir gösterge olarak kullanılması (yüksek enflasyon dönemlerinde tüketicilerin fiyat/kalite kontrolü yapmaksızın alım yapmasının; satıcıların fiyatlama, maliyet ve verimliliğe gereken önemi göstermeden fiyat belirleme serbestisinin ve bunlara bağlı olarak mal ve hizmetlerin kalitesinin düşmesinin, ülkenin uluslararası rekabet edebilirliğinin zayıflamasının önüne geçilmesi).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bankalar, mevduat toplayarak veya borçlanarak sağlamış oldukları kaynaklarını ve özkaynaklarını, kazanç sağlamak amacıyla borç verme veya yatırım yapma işlevlerinde kullanan kuruluşlardır(Akdoğan, Akpınar, Aktaş: 2003:2). Ekonomilerde fon arz edenlerle fon talep edenler arasında aracılık yapma özellikleriyle bankaların, sermayenin belli alanlara yönlendirilmesi yoluyla ekonomik yaşamın sürdürülmesinde önemli işlevleri vardır. Bu nedenle ekonomilerin istikrar içinde çalışması ve gelişmesi banka sistemlerinin etkin çalışmasına bağlıdır. Bu kurumların gelişmesi, finansal durumu, aktiflerinin niteliği, likidite, karlılık gibi ekonomik ve mali durumları her zaman önem taşımıştır.

Bankacılık sektörü, Türkiye ekonomisinin özellikle 1980 sonrasında gerçekleştirdiği dönüşümün öncülüğünü yapan sektörlerden biridir. Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi, 1980 öncesi dönem ve 1980 sonrası serbestleşme ve dışa açılma dönemi olarak incelenmektedir.

2.1. 1980 ÖNCESİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

Cumhuriyetin ilanından sonra Türk bankacılık sektörünün temel özelliği, bankacılık sektörünün büyük ölçüde yabancı sermayenin elinde bulunmasıdır. Bu nedenle 1923'den 1933'e kadar geçen dönem; özel kesimin kaynaklarının henüz güçlü bankaların kurulmasında yetersiz olmasına bağlı olarak, devlet desteğiyle ulusal bankacılığın geliştirilmesine yönelik çabaların harcandığı bir dönem olmuştur.

Bu çabalar doğrultusunda, özel sektörün ve sanayileşmenin geliştirilmesi amacıyla; 1924 yılında ilk özel banka olan Türkiye İş Bankası kurulmuş ve Ziraat Bankası anonim şirket haline getirilmiş, 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, 1927 yılında Emlak ve Eytam Bankası ve en önemlisi 1930 yılında Merkez Bankası kurulmuştur. Yine bu dönemde, yerel tacirlerin kredi ve banka hizmeti ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla pek çok tek şubeli yerel banka kurulmuş ancak bunların birçoğu, 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin olumsuz etkileri ve şube bankacılığının gelişip yaygınlaşması üzerine, faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmışlardır(Günal, 2001; Türkiye Bankalar Birliği, 2001, Babuşçu vd., 2000).

1930'lu yıllarda özel kesimin özendirilmesi ile sanayileşme stratejisinin, sermaye birikiminin yetersizliği nedeniyle önemli bir sonuç vermediği görülmüştür. Tam bu dönemde başlayan Dünya Ekonomik Krizi'nin de ekonomiyi olumsuz etkilemesi nedeniyle özel kesimin özendirilmesi ile sanayileşme stratejisi bir tarafa bırakılmış, kamu iktisadi girişimleri aracılığı ile yatırımlarda bulunularak sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. Bu şekilde gelişen devletçilik stratejisi, bankacılık sektörünü de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde sanayi planlarında yer alan işletmelerin kurulması, işletilmesi ve finansman ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası (1933), Etibank (1935), Denizbank (1937) ve Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938), devlet tarafından özel amaçlı banka statüsüyle kurulmuştur(Günal, 2001; Türkiye Bankalar Birliği, 2001, Babuşçu vd., 2000).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1945-1959 yılları arasında devletçilik stratejisinin yerini daha liberal ve özel sektörü destekleyen, kalkınmayı hızlandırmayı amaçlayan politikalar almıştır. Bu dönemde yatırımların artması,

üretimin ve sanayinin hız kazanmasıyla milli gelirin yükselmesi, nüfusun ve şehirleşmenin artması ekonomide fon ve kredi ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak, özel bankaların sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır. Başta Yapı ve Kredi Bankası, Garanti Bankası, Akbank, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve Pamukbank gibi bankalar olmak üzere, üçü özel kanunlarla, bankalararası birleşmeler dahil 30 yeni banka kurulmuştur. Bu dönemde bankacılık işlemlerinde faiz ve komisyon oranlarının hükümet tarafından belirlenmesi, Merkez Bankası dışında diğer bankaların dövize dayalı işlem yapamaması gibi nedenlerle Türk bankacılık sektöründe şube bankacılığı yaygınlaşmış ve mevduat toplamaya dayalı bir yapı ortaya çıkmıştır. Ekonomide ve bankacılık sektöründeki bu olumlu gelişmelere rağmen; 1950'li yılların sonlarına doğru Türkiye ekonomisinin yaşadığı bunalım ve durgunluk ve 1958'de açıklanan istikrar programı çok sayıda bankanın da kapanmasına neden olmuştur(Günal, 2001; Türkiye Bankalar Birliği, 2001, Babuşçu vd., 2000).

1960'lı yıllarda Türkiye'de planlı döneme geçiş yapılmıştır. 1960-1980 yılları arasındaki bu dönemde; kamu ve özel sektör işbirliği ile, ithal edilen sanayi mallarının ülke içerisinde üretilmesini amaçlayan ithal ikameci bir politika uygulanmıştır. Bu dönemde bankacılık sektörü de devlet kontrolünde faaliyetlerini sürdürmüş, mevduat ve banka kredilerine uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri ithal ikamesi doğrultusunda belirlenmiştir. Bankaların temel işlevi, kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanını sağlamak olmuştur. Yeni yabancı banka ve bazı özel durumlar dışında yeni ticaret bankası kurulmasına izin verilmemiş, faiz ve döviz fiyatı değişmelerinden kaynaklanan risklerin bulunmadığı, ürün ve fiyat rekabetinin olmadığı böyle bir ortamda faaliyet

gösteren özel sektör bankaları, topladıkları mevduatları artırmak amacıyla şube sayılarını arttırmışlardır. Ayrıca bu dönemde, özellikle de 1970'li yılların başlarında, holdingleşme hız kazanmış ve buna paralel olarak holding bankacılığı da gelişmiştir. Sektördeki bu gelişmeler neticesinde; küçük ve yerel bankalar azalmış, çok şubeli büyük ölçekli bankacılık ve holding bankacılığı yaygınlaşmıştır. Dönemin bir diğer özelliği ise uzman bankalara, kalkınma ve yatırım bankalarına önem verilmesi; TC Turizm Bankası, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, Devlet Yatırım Bankası, Türkiye Maden Bankası ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası olmak üzere 5 tane kalkınma ve yatırım bankası kurulmasıdır(Günal, 2001; Türkiye Bankalar Birliği, 2001, Babuşçu vd., 2000).

2.2. 1980 SONRASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

Türkiye'de 1980 yılında, iç pazara yönelik üretimin yapıldığı ithal ikameci sanayileşme stratejisi terk edilerek, piyasa ekonomisine dayalı, dışa açılmayı ve ihracata yönelik üretimi esas alan bir kalkınma stratejisi belirlenmiştir. Sözkonusu strateji doğrultusunda finansal sistemde de liberalizasyon sürecine girilmiştir.

24 Ocak 1980 kararlarıyla gelen serbestleşmeyle birlikte, mevduat ve kredi faiz oranlarının belirlenmesi serbest bırakılmış ve bankaların mevduat sertifikası çıkarmalarına izin verilmiştir. Bu durum, bankalar arasında kısa sürede büyük bir faiz rekabetini ortaya çıkarmıştır. Özellikle küçük ölçekli bankaların mevduat toplayabilmek için faizleri önemli ölçüde arttırmaları, daha sonra büyük bankaların da buna ayak uydurmaları sonucunda faizler daha da yükselmiştir. Bu süreç, bazı küçük ölçekli bankaların ve banker olarak adlandırılan banka dışı finansal aracıların yükümlülüklerini yerine getirememeleri sonucunda 1982 yılında ortaya çıkan

Bankerler Krizi ile son bulmuştur(Yıldırım, :4). Kriz sonucunda; 5 bankanın faaliyetlerine son verilmiş, mevduat sertifikalarının aracı kurumlar vasıtasıyla satılması durdurulmuş ve faiz oranları bir kez daha Merkez Bankası'nın kontrolüne girmiştir(Babuşçu vd, 2000: 15; Damar, 2004: 3; Binay ve Kunter, 1999: 32-34).

Serbestleşme sürecinin daha başında yaşanan bu olumsuz gelişmeler, finansal sistemin etkin bir şekilde çalışması için kurumsallaşmanın ve yapısal önlemlerin alınmasının şart olduğunu göstermiştir. Kriz sonrasından 1990'lı yıllara kadar geçen dönem, bu konuya yönelik önemli düzenlemelerin yapıldığı bir dönem olmuştur. Bu çerçevede; 1982 yılında çıkarılan Sermaye Piyasası Kanunu ile sermaye piyasası araçlarının kullanımı için gerekli yasal ve kurumsal yapı oluşturulmuş, 1983 yılında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulmuş, 1984 yılında yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz tevdiat hesabı açma izni verilmiş, 1985 yılında devlet iç borçlanma senetlerin ihale yoluyla satışına başlanmış, 1986 yılında Bankalararası Para Piyasası (Interbank) oluşturulmuş, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete geçirilmiş, 1987 yılında Merkez Bankası açık piyasa işlemlerini başlatmış, 1988 yılında efektif ve döviz piyasaları kurulmuş, faiz oranları üzerindeki kısıtlamalar yeniden kaldırılmış, 1989 yılında altın piyasaları kurulmuş ve 1990 yılında TL'nin konvertibilitesi ilan edilmiştir. Bunlara ek olarak 1985 yılında yürürlüğe giren Bankacılık Kanunu ile birlikte; sermaye yeterlilik oranı ve takipteki kredilere daha gerçekçi karşılık ayrılması yükümlülüğü getirilmiş, uluslararası denetim ve gözetim sistemi ile uluslararası bankacılık standartları sisteme tanıtılmış, Tekdüzen Hesap Planı ve bilançoların dış denetime tabi tutulması uygulamaları başlatılmıştır(Babuşçu vd, 2000: 15-16; Yıldırım, : 4-5; Türkiye Bankalar Birliği, 2001: 19-20; Binay ve Kunter, 1999: 39-40).

Finansal serbestleşme süreci, Türk bankacılık sektörünün gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Sektöre yerli ve yabancı bankaların girişine izin verilmesi, mevduat ve kredi faiz oranları ile döviz işlemlerinin serbest bırakılması hem finansal sistemin sınırlarını genişletmiş hem de rekabeti arttırmıştır. Artan rekabet ile birlikte bankalar farklı kaynak ve plasman alanlarına yönelmişlerdir. Bu dönemde; banka fonlarının bir bölümü sermaye piyasası işlemleri, devlet iç borçlanma senetleri ve hazine bonoları alımı ve döviz işlemlerinde kullanılmıştır. Bankalar müşterilerine tüketici kredileri, kredi kartları, leasing, factoring, forfaiting vb. yeni hizmetler sunmaya başlamıştır. Sektörde toptancı bankacılık yapan az şubeli küçük ve orta ölçekteki banka sayısı artmış, büyük ölçekteki özel bankaların pazar paylarında ise gerilemeler olmuştur. Türk bankaları, yurt dışında banka kurarak veya şube açarak dışa açılmaya başlamışlardır. Bunlara ek olarak, bilgisayar sistemleri ve diğer teknolojik olanaklardan yararlanılmaya başlanmış ve nitelikli personel bulundurulması önem kazanmıştır(Babuşçu vd, 2000: 16-17; Türkiye Bankalar Birliği, 2001: 19-20).

Yukarıda sayılan olumlu etkilerinin yanında, finansal liberalizasyon süreci, bankacılık sektöründeki risklerin ve kırılganlıkların da arttığı bir süreç olmuştur. Bu dönemde; Türkiye ekonomisinde süregelen yüksek bütçe ve cari işlemler açıkları ile yüksek enflasyon Türk Lirası'na olan güveni azaltmış ve tasarrufların dövize kaymasına yol açmıştır. Böylece bankalardaki döviz mevduatları hızla artmıştır. Türk Lirası cinsinden olan mevduatlar ise genelde yüksek faizler ve kısa vadelerle gerçekleşmiştir. Yine bu dönemde devlet, kamu finansman açıklarını kapatmak için iç borçlanma senetleri yoluyla finansal piyasalardan kaynak talep etmeye başlamıştır. Devletin iç borçlanma senetlerine uyguladığı yüksek reel faizler ve döviz işlemlerinin serbestleşmesi, bankaların yurt dışından borçlanarak kamu açıklarını

finanse etmelerini cazip hale getirmiş ve bankaların açık pozisyonları giderek yükselmiştir. Böylece, finansal liberalizasyon sürecinde bankaların faiz, kur ve likidite riskleri önemli ölçüde artmıştır(Babuşçu vd, 2000: 17-18; Türkiye Bankalar Birliği, 2001: 20-21).

2.2.1. 1994 Krizi ve Sonrasında Türk Bankacılık Sektörü

Türkiye, 1993 yılının sonlarına, çok yüksek bütçe açığı ile cari açığın varolduğu oldukça olumsuz bir ekonomik ortamda girmiştir. Bu dönemde hükümet, kamunun faiz yükünü azaltmak amacıyla iç borçlanma ihalelerini iptal etmiş ve büyük ölçüde Merkez Bankası kaynaklarına yönelmiştir. Bu şekilde piyasalarda oluşan aşırı likidite; yüksek kamu açıklarına rağmen faizlerin düşük olması, piyasalarda devalüasyon olacağına dair beklentiler, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın (İMKB'nin) yetersiz olması ve uluslararası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu düşürmesi nedeniyle döviz piyasasına yönelmiş ve kurlarda aşırı baskıya neden olmuştur. Bu şekilde başlayan kriz; yüksek oranlı bir devalüasyona, iç borçlanma faiz oranlarının %200'leri aşmasına ve kurda ciddi bir yükselmeye neden olmuş ve 5 Nisan 1994'te kısa vadede istikrarı sağlayıcı önlemlerin alınmasıyla son bulmuştur(Babuşçu vd, 2000: 18; Binay ve Kunter, 1999: 42-43; Damar, 2004: 5-6; Günal, 2001: 15).

Yaşanan bu kriz, bankacılık sektörünü oldukça olumsuz bir biçimde etkilemiştir. Bankacılık sisteminin toplam varlıkları büyük oranda azalmış, özkaynaklar erimiş, banka sistemine olan güven büyük ölçüde sarsılmıştır. Yüksek kur riski taşıyan bankaların kambiyo zararları kurlardaki hızlı artışla birlikte büyümüş, bu durum bazı bankaların ödeme güçlüğü içerisine girmesine, bazılarının

ise kapanmasına yol açmıştır. Bu çerçevede Marmarabank, TYT Bank ve Impexbank kapanmıştır(Ural-Balaylar, 2007:49). Ancak bu olumsuzluklara rağmen bankaların büyük çoğunluğu dış yükümlülüklerini zamanında karşılamışlar ve krizin daha da büyük boyutlara ulaşmasını engellemişlerdir. Bu dönemde, krizle birlikte yapısı daha da hassaslaşan bankacılık sisteminin güçlendirilmesine ve sektöre olan güvenin yeniden sağlanmasına yönelik müdahale ve tedbirler alınmıştır. Bu konudaki en önemli gelişme tasarruf mevduatına %100 devlet güvencesi getirilmesi olmuştur. Bunun yanında likidite ve yasal yükümlülük oranları yükseltilerek kapsamı genişletilmiş, bankaların taşıdığı kur riskini azaltmak amacıyla açık pozisyona yönelik sınırlamalar getirilmiştir(Babuşçu vd, 2000: 15; Binay ve Kunter, 1999: 43-44; Damar, 2004: 8-9; Günal, 2001: 15).

Kriz sonrasındaki dönemde, alınan önlemler neticesinde ortaya çıkan ekonomideki büyüme ve karlılık, bankacılık sektörüne de olumlu yansımıştır. 1995, 1996 ve 1997 yıllarında bankaların karlılıkları ve aktif büyüklükleri artmıştır. Ekonomideki canlılığa bağlı olarak artan kredi talebi, mevduatta meydana gelen artışlar ve mali piyasalarda sağlanan istikrar bu gelişmelerin nedenleri olarak sayılabilir. Ancak bu dönemde, bankacılık sektörünün risklerinde ve kırılganlıklarında önemli bir değişim yaşanmamıştır. Azaltılamayan kamu sektörü açıkları ve uygulanan yüksek faiz - düşük kur politikası, bankaları, maliyeti kriz öncesi döneme göre artmış olsa da yeniden dış borçlanmaya yöneltmiştir. Böylece bankalar açık pozisyonlarını büyütmüş ve kamunun finansmanıyla karlılıklarını arttırmaya devam etmişlerdir. Yüksek reel faizler Türk Lirası cinsinden yatırım araçlarını cazip hale getirmiş, para ikamesi yavaşlamış, ancak tersine dönmemiştir. Bununla birlikte yatırımcıların talebi çok kısa vadeli mali araçlara yoğunlaşmıştır. Bu

şekilde bankalar kur, faiz ve likidite risklerini taşımaya devam etmişlerdir. Ayrıca kriz sonrasında tasarruf mevduatına getirilen %100 güvence ve banka kurulmasının göreli olarak kolaylaştırılması ile artan banka sayısı kırılganlıkları daha da arttırmıştır(Ural-Balaylar, 2007:49; Babuşçu vd, 2000: 19-20; Türkiye Bankalar Birliği, 2001: 21; Yıldırım, : 5).

1997 Asya krizi, 1998 yılında yaşanan siyasi istikrarsızlık ve Rusya krizi, 1999 Brezilya krizi ile birlikte, ekonomide ve finansal piyasalarda belli ölçüde sağlanmış olan istikrar bozulmuştur(Ural-Balaylar, 2007:50). 1999'da yaşanan iki büyük depremin de etkisiyle ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına bağlı olarak kredi geri dönüşlerinde sorunlar yaşanmış, kamunun yüksek iç borçlanma ihtiyacı nedeniyle faizler yükselmiştir. Bu durum özellikle mali durumu zayıf olan bankaların nakit akımlarının ve likiditelerinin bozulmasına yol açmıştır. Dışarıdan borçlanmanın zorlaşmasıyla birlikte bankacılık sektörü, 1998 yılının ikinci yarısından itibaren sürekli olarak Merkez Bankası'ndan yüksek miktarda ve yüksek maliyetle likidite sağlamak zorunda kalmış, likidite gereksinimi içinde olan bankaların mali bünyelerindeki bozulma daha da artmıştır. Bu süreç sonunda 1998 yılının sonunda Bank Express ve 1999 yılının hemen başında Interbank olmak üzere iki banka Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF'ye) devredilmiştir. Bu ortamda bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve mali bünyelerinin güçlendirilmesi kaçınılmaz olmuş, bu doğrultuda 1999 yılında Bankalar Kanunu'nda önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bu kanun çerçevesinde; bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere önemli ölçüde uyumlu hale getirilmiş, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) oluşumu tamamlanmış, görev ve yetkileri düzenlenmiş, sektöre yeni banka katılmasına ve şube açılmasına ilişkin şartlar

ağırlaştırılmış, mali bünyesi zayıf olan bankalara ilişkin olarak bankacılık yapma yetkisinin iptali veya TMSF'ye devredilmesi gibi konularda denetim otoritesinin yetkilerini arttıran ve sürecin hızlı işlemesini sağlayan düzenlemeler yapılmıştır. Kanun'un çıkmasından kısa bir süre sonra Egebank, Esbank, Yaşarbank, Sümerbank ve Yurtbank TMSF'ye devredilmiştir. Böylece TMSF bünyesindeki banka sayısı 1997'de el konulan Türkbank ile birlikte sekize yükselmiştir(Damar, 2004: 12-13; Günal, 2001: 15; Yıldırım, : 5).

2.2.2. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sektörü

Bankacılık sisteminde 1998-1999 yıllarında yaşanan finansal dalgalanma süreci sonrasında; kamu finansmanının giderek artan risk primiyle gerçekleştirmeye çalışıldığı, iç ve dış şoklara karşı son derece kırılgan bir finansal yapı sisteme hakim olmuştur. Bu dönemde IMF ile Ocak 2000'den geçerli olmak üzere "Stand-by Antlaşması" imzalanmış; Merkez Bankası enflasyonu önlemeye ve istikrarı sağlamaya yönelik 2000 yılı para ve kur politikasını açıklamıştır.

2.2.2.1. 2000 Yılındaki Enflasyonla Mücadele Programı

2000 yılında benimsenen düşen enflasyon programı, üç senelik zamana yayılan bir perspektife sahiptir. Program çerçevesinde uygulanacak makro ekonomik politikaları özetleyen Stand-by anlaşmasının temel amacı;

- Tüketici enflasyonunu, yapısal reformlarla desteklenen, birbirleriyle tutarlı, güçlü, itibarlı ve süreklilik arz eden maliye, gelir, para ve kur politikalarının eşgüdümlü uygulanması sonucu, 2000 yılı sonunda yüzde 25, 2001 yılı sonunda yüzde 12 ve 2002 yılında yüzde 7'ye indirmek,

- Reel faiz oranlarını makul düzeylere düşürmek,
- Ekonominin büyüme potansiyelini arttırmak,
- Ekonomideki kaynakların daha etkin ve adil dağılımını gerçekleştirmek

şeklinde belirlenmiştir.

2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programı üç temel üzerine oturtulmuştur. Bunlar;

- Sıkı bir maliye politikası uygulayarak faiz dışı fazlanın arttırılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması,
- Enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası uygulanması,
- Hedeflenen enflasyon değerleriyle uyumlu olacak şekilde döviz kuru sepetinin günlük değerlerinin önceden ilan edilen bir takvim çerçevesinde Merkez Bankası tarafından 1 ABD doları ve 0,77 Euro'dan oluşturulmuş bulunan sepet kuru seviyesi konusunda enflasyon hedefiyle uyumlu bir taahhüde girilmesidir.

2000 yılı başında uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programı bankacılık sisteminin bilanço yapısının şekillenmesinde de önemli ölçüde etkili olmuştur. Programın uygulanmaya başlaması ve faiz oranlarındaki düşüş ile birlikte bankacılık sektörü,

- Faiz oranlarının daha da düşeceği beklentisi altında, yükümlüklülerinin vade yapısını düşürme yönünde bir politika izlerken, varlıklarında özellikle Devlet İç Borçlanma Senetlerine (DİBS) daha yoğun olarak yatırım yapmıştır.
- Yüksek faizli kaynaklara uzun süre bağımlı kalmamak yönünde hareket etmiş, döviz sepetinin hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış olması, yabancı para cinsinden kaynakları Türk Lirası cinsinden kaynaklara göre daha cazip hale getirmiştir.

Bu çerçevede, bankaların bir bölümü kaynaklarının kısa vadeli ve döviz cinsinden, kullanımlarının ise uzun vadeli ve Türk Lirası cinsinden gelişmesi yönünde bir eğilim içine girmeye başlamıştır. Bankacılık sisteminin kırılganlığı, Merkez Bankası'nın pasif para politikası izlemeye zorlanması, programın yeterli kredibiliteye sahip olmaması, cari açıkta önemli sapmalar oluşması, taahhüt edilen reformların yapılamaması, Arjantin'de yaşanan kriz, yabancıların Türk ekonomisine daha ihtiyatlı davranması gibi nedenlerle ekonomi hakkındaki değerlendirmeler olumsuza dönmüştür. Bankacılık kesiminin piyasa risklerine karşı duyarlılığının daha da arttığı bu yapıda piyasalarda oluşan likidite sıkışıklığı, piyasa katılımcılarının kendi aralarında çıkan güven bunalımıyla birlikte Kasım 2000'de finansal krize dönüşmüştür(Aktaş vd., 2005: 21-22).

Kasım 2000 krizi, IMF'den alınan yeni bir krediyle kontrol altına alınmış, sistemdeki en büyük fon ihtiyacı içinde olan Demirbank'ın TMSF'ye devredilmesiyle piyasalarda normalleşme sağlanmıştır. Ancak izleyen aylarda da beklenenin üzerinde gerçekleşmesi sonucu TL'nin aşırı değerli hale gelmesi, cari işlemler açığının kritik sınırın üzerine çıkması, mali sektörün sermayeden yoksun olması, banka - reel sektör - kamunun açık pozisyonları, kamu bankalarının görev zararları nedeniyle para piyasası üzerindeki baskısı, vade uyumsuzluğu ve bütün bunların sonucu olarak özellikle mali sektörün taşıdığı kur ve faiz riskinin artması ve güven ortamının ortadan kalkması sonucunda bankacılık sektörü Şubat 2001'de daha büyük bir kriz yaşamış ve kur riskine maruz kalmıştır(Ural-Balaylar, 2007:50). Şubat 2001 krizinden sonra döviz kuru nominal çapa olma özelliğini yitirmiş, kur dalgalanmaya bırakılmış ve para politikası rejimi olarak "Parasal Hedefleme" benimsenmiştir.

2.2.2.2. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinin Bankacılık Sistemine Etkileri

Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerin bankacılık sektörüne temel etkileri şu şekilde sıralanabilir(Şahözkan, 2003: 30):

- Tüm bankacılık sisteminin 2000 yılı sonundaki toplam aktifleri, kriz sonrası 2001 yılı sonunda %26 oranında küçülmüştür.
- Kriz dönemlerinde faiz oranlarındaki büyük oranlı artışlar; kısa vadeli fon toplayıp bunu uzun vadelere plase eden mali kurumların bilançolarına iki yönlü olumsuz etkide bulunmuştur: Birincisi; faiz yükselişine bağlı olarak öncelikli kaynak maliyeti artmış ve bunun plasmanlarına yansımaları gecikerek net faiz gelirleri azalmıştır. İkincisi; aktiflerde bulunan menkul kıymetlerin piyasa değeri düşerek "vade uyumsuzluğu" olarak adlandırılan yapı ortaya çıkmıştır. Bu iki durum zarar üretir hale gelmesine neden olmuştur.
- Yaklaşık 10 yıl boyunca dövizle borçlanıp, TL ile plasman yapmayı (short pozisyon) tercih eden ve ağırlıklı olarak yüksek oranlı kamu kesimi açıklarını ve kamu bankalarının görev zararlarını fonlar durumda olan bankacılık sistemi kur artışlarından olumsuz yönde etkilenmiştir.
- Bankacılık sisteminde kamu bankalarının %35'lere ulaşan payı sistemin etkin çalışmasını olumsuz yönde etkilemiştir. Buna bağlı olarak kamu bankaları verimsiz, yüksek maliyetle çalışır hale gelmişler ve büyük ölçüde Hazine'yi fonlamışlardır.
- Krizlerin etkisiyle birlikte bankacılık sisteminin aktifi bir taraftan küçülürken diğer taraftan kalitesiz hale gelmiştir. Oluşan makro ekonomik

istikrarsızlık nedeniyle reel ekonomiye hâkim olan kriz, bankaların kredilerin geri dönüşünü zorlaştırmıştır.

- Kriz etkisiyle, gerek faiz riski gerekse kur riski nedeniyle zarar eden bankacılık sisteminin özkaynakları hızlı bir biçimde erimeye başlamıştır. Sonuçta bankacılık sisteminin mevcut riskleri için bulundurmak zorunda olduğu sermaye erimeye başlamış ve bankalar sermaye yeterliliği oranına ulaşmakta zorlanmaya başlamıştır.

- Sermaye yeterliliği konusunda zorlanan bankacılık sisteminin sermaye arttırımına gidememesi bankaları riskleri azaltma yoluna sevk etmiştir. Bunun sonucunda reel kesime kullandırdıkları kredileri geri çağırmaya başlamışlardır ve buna bağı olarak sistemde batık kredilerin oranı artmıştır.

- Bankacılık sisteminde kullandırılan kredilerin takibe dönüşme oranının 2001 yılı sonunda %10'ları aşması ile bağlantılı, kredi karşılıkları da giderlere intikal etmiş ve sermaye yeterlilik oranı olumsuz yönde etkilenmiştir.

Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma süreci 1999 yılı sonunda uygulanmaya konulan enflasyonla mücadele programı ile başlatılmış, programın başarısızlığının ardından 2001 yılı Şubat ayından itibaren BDDK ile işbirliği içinde gerçekleştirilen ve Türk bankacılık sektörüne yönelik, finansal ve operasyonel yeniden yapılandırma çalışmaları başlatılmıştır. 2001'de ilan edilen "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"nda ekonomideki önceliği kısa dönemde istikrarsızlığa yol açan bankacılık sistemi kaynaklı yerli döviz talebinin karşılanabilmesi ve buna bağlı olarak döviz kuru istikrarsızlığının ortadan kaldırılması; aynı anda da, başta bankacılık sistemine ilişkin yapısal tedbirlerin süratle alınması şeklinde belirlenmiştir. Program, iç ve dış şoklara dayanıklı, finansal aracılık fonksiyonunu

sağlıklı bir şekilde yerine getirebilen bir bankacılık sisteminin varlığı durumunda, sürdürülebilir büyüme hızına sahip, güçlü bir ekonomi oluşturulabileceğini öngörmüştür(Keskin vd., 2004: 74; Aktaş vd., 2005: 24).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde bankaları daha sağlıklı bir yapıya kavuşturabilmek amacıyla uygulamaya konulan "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" dört temel unsurdan oluşmuştur. Bunlar; bankaların finansal ve operasyonel bakımdan yeniden yapılandırılması, TMSF'ye devredilen bankaların çözüme kavuşturulması, özel bankacılık sisteminin daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, sektörde gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak ve sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesidir(BDDK, 2003:8).

Yeniden yapılandırma programının ilk adımı mali bünyesinde sorunlar olan bankalara çözüm arayışı olmuştur. Bu çerçevede; 1996–2002 döneminde TMSF'ye alınan 20 banka yapılandırılarak birleştirme, satış veya doğrudan tasfiye gibi yöntemlerle çözüme ulaştırılmıştır(BDDK, 2003:8).

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma sürecinin ikinci aşamasını, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması oluşturmuştur. Görev zararlarının ödenmemesi ve siyasi müdahaleler nedeniyle kaynaklarının etkin olarak kullanılamaması, yönetim yapısındaki zayıflıklar nedeniyle mali yapıları önemli ölçüde bozulan kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve mali açıdan yeniden yapılandırılmaları için kamudan önemli bir kaynak aktarımı yapılmıştır. Emlak Bankası, Ziraat Bankası ile birleştirilmiş; birleşmeler yoluyla küçültülmeleri ve özelleştirilmeleri öngörülen kamu bankalarının operasyonel açıdan yeniden yapılandırılmaya yönelik faaliyetler ise hızlandırılmıştır(BDDK, 2003:8).

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının üçüncü aşamasında, aktif kalitesi bozulmuş ve sermayeleri erimiş özel sermayeli bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi için üçlü denetimden geçirilerek sermaye desteği yapılması esasına dayalı bir program uygulanmıştır. Haziran 2001'de gerçekleştirilen iç borç takası ile özel sermayeli bankaların yabancı para açık pozisyonları önemli ölçüde kapanmış, faiz ve kur riskleri azaltılmıştır. Denetimler sonrası hazırlanan raporlar sonucunda, nakit sermaye artışı, sorunlu kredilere ayrılan karşılıkların yeniden düzenlenmesi, piyasa risklerinin dikkate alınmasındaki olumlu yaklaşımların etkisiyle sektördeki sermaye ihtiyacı sınırlı düzeyde kalmıştır. Program sonunda sadece bir banka, sermaye yetersizliği nedeniyle TMSF'ye devredilmiştir. Ayrıca, sorunlu aktiflerin çözümüne yönelik yeni düzenlemeler yapılmıştır(Keskin vd., 2004: 76).

Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırmanın temel aşamalarından biri de düzenleme ve denetim sisteminin iyileştirilmesi, risk algılama ve yönetme sürecinin ve yönteminin değişmesi ve kurumsal altyapının güçlendirilmesi konusunda yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması olmuştur. 2000 yılı Ağustos ayında faaliyete başlayan BDDK tarafından yapılan düzenlemeler ile, bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere, tavsiyelere ve özellikle Avrupa Birliği (AB) direktiflerine önemli ölçüde yaklaştırılmıştır. Düzenlemeler, banka bilançolarında şeffaflığın arttırılması, uluslararası muhasebe standartlarına uyum, banka mali bünyelerinin güçlendirilmesinin yanı sıra risk tanımı ve yönetim yapısında da uluslararası uygulamaları dikkate alarak gerçekleştirilmiştir(BDDK, 2003: 60; Keskin vd., 2004: 76).

Son olarak Ekim 2005'te kabul edilen 5411 sayılı Bankalar Kanunu ve bankaların risklerinin daha hassas ölçülmesine olanak sağlayan ve etkin risk yönetimini teşvik eden BASEL II'ye uyum için BDDK tarafından yapılan düzenlemeler bankacılık sektörünün güçlü ve sağlıklı bir yapıya ulaşmasına yardımcı olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİNİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümde, düşen enflasyon sürecinin Türk bankacılık sektörü üzerine etkilerinin neler olabileceğine dair yapılmış olan çalışmalar incelendikten sonra, sözkonusu çalışmalarda ortaya konan beklenti ve öngörülerin ne derece gerçekleşmiş olduğu, enflasyonist dönemi de kapsayacak şekilde 1981-2007 yılları arasındaki banka bilanço ve gelir tabloları verileri ile bankacılık sektörünün yapısal gelişmeleri incelenerek ortaya konmaya çalışılmıştır.

3.1. DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİNİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ ÜZERİNE YAPILMIŞ OLAN ÇALIŞMALAR

Düşen enflasyon sürecinin Türk bankacılık sektörü üzerinde ne gibi etkilerinin olabileceğine dair yapılmış çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Bu konuya ilişkin ilk çalışma Van Rijckeghem (1999) tarafından yapılmıştır. Bunu takiben Babuşçu, Köksal, Ünsün ve Yazıcı (2000) enflasyonist dönemde Türk bankacılık sistemindeki gelişmeleri ve düşen enflasyon süreci yaşayan ülke tecrübelerini; Tunay ve Uzuner (2000) beklenen ve beklenmeyen enflasyon oranlarını dikkate alarak; İnan (2000) 2000 yılında uygulamaya konulan istikrar programı; Doğukanlı, Önal ve Bulak (2000) ise net borçlu hipotezi çerçevesinde konuyu incelemişlerdir. Alper, Berument ve Malatyalı (2001), 1988 – 1999 yılları arasında 52 bankaya ait banka bilanço ve gelir tabloları verilerini kullanarak, enflasyonist dönemin bankacılık sektörünü nasıl

etkilediğini araştırmışlar ve bu araştırmadan elde edilen bulgular çerçevesinde düşen enflasyon sürecinde bankacılık sektörü için öngörülerde bulunmuşlardır. Düşen enflasyon sürecinin tam olarak yaşanmaya başladığı 2002 yılından sonra ise; Temel (2003), Kutluhan (2003), Gün (2004), İnan (2004), Yiğit (2005) ve Kaya ve Doğan (2005) konuya ilişkin çalışmalar yapmışlardır.

Yapılmış olan tüm bu çalışmalarda, düşen enflasyon sürecinin bankacılık sektörüne etkilerinin neler olabileceğine ilişkin elde edilen sonuçlar neredeyse birbirinin aynısıdır. Bu çerçevede düşen enflasyon sürecinde bankacılık sektöründe ortaya çıkması beklenen gelişmeler şu şekilde sıralanabilir;

- Menkul değerler cüzdanının aktif payında azalma,

- Kredilerin aktif payında artış,

- Özkaynak yetersizliğinin belirginleşmesi,

- Sektörün karlılığında azalma,

-Kaynak maliyetinin öneminin artması ve yabancı para kaynakların avantajının azalması,

- Banka bilançolarında vade uyumunun artması,

- Faiz gelirlerinin toplam gelirler içerisindeki payının azalması ve faiz dışı gelirlerin öneminin artması,

- Sektörde rekabet ve yoğunlaşmanın artması ve mali bünyesi zayıf bankaların bu durumdan olumsuz etkilenerek sektörde banka birleşmelerinin yaşanması,

- Sektöre yabancı sermayenin ilgisinin artması,

- Bankacılıkta yeni ürünlerin ortaya çıkması.

Düşen enflasyon sürecinde ortaya çıkması öngörülen ve yukarıda sayılan beklentilerin, düşen enflasyon sürecinin yaşanmaya başladığı 2002 yılından, 2007 yılı sonuna kadar olan dönemde ne derece gerçekleşmiş olduğu çalışmanın ilerleyen kısımlarında sektörün aktif ve pasif yapısı, gelir-gider durumları ve yapısal durumu göz önünde bulundurularak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.2. DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİNİN BANKALARIN AKTİF VE PASİF YAPILARI ÜZERİNE ETKİLERİ

Düşen enflasyon sürecinde bankaların aktif ve pasif yapılarında ortaya çıkması beklenen etkiler aşağıda incelenmektedir.

3.2.1. Düşen Enflasyon Sürecinin Bankaların Aktif Yapısı Üzerindeki Etkileri

Bankaların, topladıkları kaynakları nasıl plase ettiklerini gösteren bilançoların aktif tarafı; likit aktifler, menkul kıymetler, krediler, donuk aktifler ve diğer aktifler kalemlerinden oluşmaktadır. Düşen enflasyon sürecinden, bankacılık sektörünün aktif yapısı içerisinde en çok etkilenecek olan kalemlerin, daha önce yapılan çalışmaların incelenmesi doğrultusunda, menkul değerler cüzdanı ve krediler olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, bahsedilen kalemler ayrı başlıklar halinde detaylı biçimde incelenecektir.

3.2.1.1. Menkul Kıymetler Cüzdanı

Yüksek enflasyon döneminde, bankaların toplam aktifleri içerisinde menkul kıymetler cüzdanının payı sürekli olarak artmıştır. Menkul kıymetler cüzdanının aktif içerisindeki payının artışının arkasında, kamunun uzun yıllar boyu süregelen yüksek

iç borçlanma ihtiyacı yatmaktadır. Özellikle 1980 sonrasında artan kamu yatırımları ve bu yatırımların daha çok iç borçlanma senetleri yoluyla finanse edilmesine bağlı olarak, kamu kesimi finansal kesimin en büyük alıcısı haline gelmiştir. Oluşan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar ve kronik hale gelen enflasyon nedeniyle de gittikçe artan kamu finansman ihtiyacı, kamunun iç borçlanma için ödemek durumunda kaldığı faiz oranlarını da yükseltmiş, artan faiz oranları nedeniyle de iç borçlanma senetlerinin reel getirisi giderek artmıştır. Bu durum bankaları, asıl işleri olan özel kesime kaynak aktarmak yerine kamunun finansmanına yöneltmiştir. Bunun yanında, iç borçlanma senetlerinin diğer plasman imkanlarına göre risklerinin az olması, formalitesinin olmaması, daha az zaman, emek ve maliyet gerektirmesi de bankaları iç borçlanma senetlerine yönelten diğer unsurlar olmuştur. (Babuşçu vd., 2000; Kutluhan, 2003)

Tablo:2'de 1981 – 2007 dönemi için menkul kıymetler cüzdanın toplam aktifler içerisindeki payının gelişimi yüzde olarak gösterilmiştir.

Tablo:2 Menkul Kıymetler Cüzdanının Toplam Aktifler İçindeki Payı (1981-2007)

YILLAR	M.KIYMETLER/ TOPLAM AKTİFLER	YILLAR	M.KIYMETLER/ TOPLAM AKTİFLER
1981	3,5	**1995**	10,6
1982	4,2	**1996**	16,7
1983	3,2	**1997**	14,9
1984	6,7	**1998**	16,1
1985	9,4	**1999**	21,6
1986	9	**2000**	19,9
1987	10,2	**2001**	37,7
1988	10,4	**2002**	40,5
1989	11,6	**2003**	42,8
1990	10,3	**2004**	40,4
1991	11,8	**2005**	38,5
1992	11,2	**2006**	34,6
1993	11,1	**2007**	31,3
1994	11,3		

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB)

Tablo'ya bakıldığında, menkul kıymetlerin toplam aktifler içerisindeki payının 1984'den 2004 yılına kadar bazı yıllar dışında arttığı görülmektedir. Sözkonusu dönemde en çarpıcı artış 2001 yılında gerçekleşmiştir. 2000 yılında menkul kıymetlerin aktif içerisindeki payı %19,9 iken 2001 yılında bu pay %37,7'ye

yükselmiştir. Bu büyük artışın nedeni; 2001 yılı içerisinde Hazine tarafından kamu bankalarına görev zararlarının tasfiyesi ve özkaynaklarının güçlendirilmesi, TMSF bünyesindeki bankalara mali yapılarının düzeltilmesi amacıyla ve özel bankalara açık pozisyonları kapatmaları için borç takası yöntemiyle iç borçlanma senetleri verilmesidir. (BDDK, Yıllık Rapor 2002)

Tablo:3'te 1990-2007 döneminde Hazine'nin yıllık ortalama ihale faiz oranları ve yıllık ortalama enflasyon oranlarıyla birlikte gösterilmiştir. Bu tablo bankacılık sektörünün neden iç borçlanma senetlerine yöneldiğinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Tablo:3 Yıllar İtibariyle İç Borç Stoku Değişimi, Hazine Ortalama Faiz Oranları ve Enflasyon Oranları (1990-2007)

YILLAR	HAZİNE İHALE ORTALAMA FAİZ ORANLARI (%)	ENFLASYON (%)
1990	51,9	60,3
1991	72,1	66,0
1992	75,4	70,1
1993	86,3	66,1
1994	117,0	106,3
1995	106,2	89,1
1996	122,3	80,4
1997	118,9	99,1
1998	120,1	69,7
1999	109,2	68,8
2000	36,1	39,0
2001	99,8	68,5
2002	63,8	29,7
2003	45,0	18,4
2004	25,7	9,3
2005	16,9	7,7
2006	18,2	9,6
2007	18,0	7,4

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, TÜİK

2002 yılına kadar olan dönemde kamunun iç borç stoku artışı hep enflasyon oranının üzerinde gerçekleşmiştir. Giderek artan iç borçlanma ihtiyacına bağlı olarak kamu sektörü, iç borçlanma senetlerinin cazibesini arttırmak için sürekli yüksek reel

faiz uygulamak zorunda kalmıştır ve bankalar açısından iç borçlanma senetlerine yatırım yapmak oldukça karlı hale gelmiştir(Temel, 2003). Tablo'daki Hazine ihale faiz oranları ve enflasyon oranlarına bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir. 2002 yılı ve sonrasında ise, Mayıs 2001'de uygulamaya konulan ekonomik program ile mali disiplinin sağlanmaya başlaması ve enflasyon oranında yaşanmaya başlanan düşüş ile birlikte iç borç stoku artışı gerilemiştir. Bu gerilemeye bağlı olarak, hala enflasyon oranının üzerinde olmakla birlikte, ihale faiz oranlarında da düşüş olmuş ve iç borçlanma senetlerinin reel getirisinde özellikle 2002 yılı öncesindeki enflasyonist döneme göre azalış gerçekleşmiştir.

Bu gelişmelerin yansıması menkul kıymetler cüzdanının aktif içerisindeki payına bakıldığında da görülmeye başlanmıştır. 2001 yılı içerisinde Hazine tarafından kamu bankalarına görev zararlarının tasfiyesi ve özkaynaklarının güçlendirilmesi ve TMSF bünyesindeki bankalara da mali yapılarının düzeltilmesi amacıyla iç borçlanma senetleri verilmesine bağlı olarak %19,9'den %37,7'e çıkan menkul kıymetlerin aktif içerisindeki payı, 2002 ve 2003 yıllarında da, hem Hazine tarafından kamu ve TMSF bünyesindeki bankalara iç borçlanma senetleri yoluyla kaynak aktarımının sürmesi hem de reel faiz oranlarının istenen ölçüde düşmemesi sonucu artarak sırasıyla %40,4 ve %42,8 olarak gerçekleşmiştir. Ancak kamu tarafından mali disiplinin sıkı şekilde uygulanmasıyla, iç borçlanma artış hızında düşüşün sürmesi ve enflasyonda yaşanan hızlı düşüşe bağlı olarak iç borçlanma senetlerinin reel getirisinin gittikçe azalması, bankalar için iç borçlanma senetlerinin cazibesini azaltmıştır. Bu nedenle de menkul kıymetlerin aktif içerisindeki payı 2004 yılında %40,4'e, 2005 yılında %38,5'e, 2006 yılında 34,6 ve 2007 yılında %31,3'e

gerilemiştir. Mevcut durum devam ettiği sürece menkul kıymetlerin toplam aktifler içerisindeki payındaki bu düşüşün süreceği düşünülmektedir.

3.2.1.2. Krediler

Bankaların bir ekonomideki en önemli fonksiyonu, ekonomide oluşan tasarrufları bir araya getirerek, bu tasarrufları yine o ekonomide kaynak ihtiyacı olan kesime aktarmak demek olan finansal aracılık fonksiyonudur. Yüksek enflasyon dönemi bankaların finansal aracılık fonksiyonunu da olumsuz biçimde etkilemiştir. Dolayısıyla, bu aracılık faaliyetinin en önemli göstergeleri olan krediler kaleminin aktif içerisindeki payı ve kredilerin mevduata oranı azalmıştır.

Tablo:4'te 1981 – 2007 dönemi içinde toplam kredilerin toplam aktifler içerisindeki payının ve toplam kredilerin toplam mevduata oranının gelişimi yüzde olarak gösterilmiştir.

Tablo:4 Toplam Kredilerin Toplam Aktifler ve Toplam Mevduat İçerisindeki Payları (1981-2007)

YILLAR	T.KREDİLER/ T.AKTİFLER	T.KREDİLER/ T.MEVDUAT	YILLAR	T.KREDİLER/ T. AKTİFLER	T.KREDİLER/ T.MEVDUAT
1981	54,1	97,8	**1995**	42,5	65,4
1982	50	86	**1996**	43,1	62,8
1983	47,5	87,3	**1997**	45,5	70,2
1984	39,1	66,5	**1998**	38,3	58,3
1985	41,9	65,3	**1999**	30,1	44,9
1986	45,5	72,7	**2000**	32,8	49,9
1987	45,2	77,4	**2001**	26,4	31,8
1988	40,6	72,2	**2002**	26,5	39,6
1989	42,2	73,7	**2003**	28	43,5
1990	47	83,9	**2004**	33,6	52,3
1991	43,9	78,1	**2005**	38,9	60,4
1992	41,8	75,7	**2006**	44,9	69,7
1993	41,4	79,5	**2007**	50	78,6
1994	39	61,9			

Kaynak: TBB

Kredilerin toplam aktifler içerisindeki gelişimine bakıldığında; özellikle 1998 yılından 2002 yılına kadar geçen sürede, 2000 yılı dışında, kredilerin aktif içerisindeki payının sürekli azaldığı görülmektedir. 2000 yılında, uygulanan istikrar programıyla birlikte ekonomide yaşanan kısa süreli iyileşme ile kredilerde artış yaşanmış, ancak Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında kredilerin aktif payındaki azalış artarak sürmüştür. 1998 yılı öncesinde ortalama olarak %40'larda olan kredilerin aktif içerisindeki payı 2001 yılına gelindiğinde %26,4 düzeyine kadar gerilemiştir. Kredilerin mevduata oranının gelişimine bakıldığında da benzer bir durum görülmektedir. 1998 yılına kadar olan dönemde ortalama olarak %70'lerde olan kredi/mevduat oranı, 2001 yılında %31'lere kadar düşmüştür. Bu gerilemenin en önemli nedenleri olarak; yüksek enflasyon döneminde, kamunun yüksek borçlanma ihtiyacı ve bu ihtiyacı karşılamak için ödediği yüksek faizler nedeniyle iç borçlanma senetlerinin reel getirisinin yükselmesi, iç borçlanma senetlerinin riskinin kredilere göre oldukça düşük olması, yüksek faiz oranları ve ekonomideki istikrarsızlıklar nedeniyle reel kesimin ödeme gücünde oluşan düşüşün kredilerin geri dönmeme riskinin artması ve bunun sonucunda bankaların kredi kullandırımını düşürmesi sayılabilir. Ayrıca hem reel kesimin hem de hane halkı kesiminin, ekonomide yaşanan istikrarsızlıklar ve yüksek enflasyon nedeniyle, ellerindeki kaynakları yatırım ve tüketime yönlendirmek yerine mevduat, repo, iç borçlanma senetleri gibi alanlara kaydırmaları sonucunda kredi talebinde meydana gelen düşüşün de bankaların kredi kullandırımı üzerindeki olumsuz etkisi göz ardı edilmemelidir (Babuşçu vd. 2000; Tunay ve Uzuner, 2000; Doğukanlı vd. 2000).

2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler sonrasında uygulamaya konulan ekonomik program ile ekonomide istikrarın ve büyümenin sağlanmaya başlaması ve

enflasyonda yaşanan hızlı düşüş neticesinde faizlerin düşmesi; hane halkı kesiminin ertelenmiş tüketim taleplerini ortaya çıkmasını, reel kesimin ise yatırımlara daha fazla yönelmesini sağlamış ve kredi talebinde artış olmuştur. Ayrıca uygulanan sıkı mali disiplin ve enflasyondaki düşüş, iç borçlanma senetlerinin reel getirisini azaltmış, böylece iç borçlanma senetleri bankalar açısından cazibesini yitirmeye başlamıştır(Gün, 2004; Yiğit, 2005). Bu gelişmeler neticesinde, bankaların kullandırdığı kredilerin aktif içerisindeki payı, 2001 yılındaki %26,4'lük düzeyinden 2005 yılında %38,9'a, 2006 yılında %44,9'a ve 2007 yılında %50'ye yükselmiştir. Yine 2001 yılında %31,8 olan kredi/mevduat oranı da 2005 yılında %60,4'e, 2006 yılında %69,7'ye ve 2007 yılında %78,6'ya ulaşmıştır. Bu durum, düşen enflasyon sürecinde bankacılık sektörünün en önemli fonksiyonu olan finansal aracılık faaliyetine yeniden yöneldiğini göstermektedir.

Krediler de meydana gelen artışta özellikle tüketici kredileri ve kredi kartları toplamından oluşan bireysel kredilerin hızlı artışı önemli rol oynamıştır. Bireysel kredilerin artışında ise en önemli unsur ise yukarıda da belirtildiği gibi, düşen enflasyon süreciyle sağlanan istikrar ortamının faiz oranlarında sağladığı düşüşle ertelenmiş tüketim harcamalarının gerçekleşmesidir (BDDK Yıllık Raporlar, 2002-2004). Bireysel kredilerin toplam krediler içerisindeki gelişimi tabloda verilmiştir.

Tablo 5: Toplam Krediler İçerisinde Bireysel Kredilerin Payı (%) (2002-2007)

YILLAR	2002	2003	2004	2005	2006	2007
BİREYSEL KREDİLER / TOPLAM KREDİLER	13,3	23,5	27,2	29,8	31,2	33,3

Kaynak: TBB

Kredileri incelenirken, takipteki kredilerin toplam krediler içerisindeki payına bakmakta da fayda vardır. Tablo:6'te, 1989-2007 yılları arasında kredilerin takibe dönüşme oranları gösterilmiştir.

Tablo 6: Kredilerin Takibe Dönüşme Oranları (1989-2007)

YILLAR	TAKİPTEKİ KREDİLER (BRÜT)/ T.KREDİLER	YILLAR	TAKİPTEKİ KREDİLER (BRÜT)/ T.KREDİLER
1989	5,2	**1999**	10,7
1990	4,2	**2000**	11,5
1991	4,9	**2001**	37,4
1992	3,4	**2002**	18,5
1993	3,1	**2003**	12,3
1994	4,1	**2004**	6,2
1995	2,8	**2005**	4,9
1996	2	**2006**	3,8
1997	2,1	**2007**	3,5
1998	7,2		

Kaynak: TBB

Tablo 6'dan görülebileceği gibi kredilerin takibe dönüşme oranı 1989'dan 1998 yılına kadar olan dönemde ortalama %3 olarak gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra ise, 2002 yılına kadar sürekli artarak 2001 yılında %37,4 düzeyine ulaşmıştır. Bu artışta; bankaların yüksek enflasyona bağlı olarak artan kaynak maliyetleri nedeniyle kredi kullandırımında uyguladıkları yüksek faiz oranları ile birlikte ekonomik istikrarsızlıklar ve yüksek enflasyon nedeniyle reel ve hanehalkı kesimlerinin ödeme gücünün zayıflaması etkili olmuştur (Alper vd., 2001; Gün, 2004). Ancak 2001 yılında kredilerin takibe dönüşüm oranında meydana gelen büyük artış ayrıca değerlendirilmedir. 2001 yılındaki büyük artışın nedenleri, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonucunda TMSF tarafından devralınan bankaların bilançolarının düzeltilmesi sonucu problemli kredilerin takip hesaplarına aktarılmasından kaynaklanmaktadır (BDDK Yıllık Rapor, 2002).

2002 yılında, BDDK tarafından takipteki kredilerin yeniden yapılandırılması ve yapılan denetimlerde tahsil imkanı kalmayan kredilerin ayıklanması ve terkin edilmesi, reel sektör firmalarının sorunlu kredilerinin yeniden yapılandırılması amacıyla İstanbul Yaklaşımı'nın uygulamaya konulması ile kredilerin takibe dönüşme oranında %19'luk bir düşüş yaşanmıştır. İlerleyen dönemde de krediler konusunda gerekli ihtiyatın bankacılık sektörü tarafından gösterilmesi, ekonomideki iyileşmeye bağlı olarak reel sektör ve hanehalkı sektörünün ödeme gücündeki artış neticesinde kredilerin takibe dönüşme oranı, bu dönemde kredilerde artış yaşanmasına rağmen düşmüş ve 2007 yılında %3,5'lere kadar düşmüştür (İnan, 2004, Yiğit, 2005).

3.2.2. Düşen Enflasyon Sürecinin Bankaların Pasif Yapısı Üzerindeki Etkileri

Banka bilançolarının pasif tarafı, bankaların plasmanlarında kullandıkları kaynakları nerelerden elde ettiklerini gösterir. Bankaların pasif yapısını oluşturan en önemli kalemler; bankacılığın temel çalışma prensibi gereği en önemli fon kaynağı olan mevduat ve bankaların finansal sağlamlığı açısından en önemli göstergelerden biri olan özkaynaklardır. Dolayısıyla düşen enflasyon sürecinin bankacılık sektörünün pasif yapısını nasıl etkilediğini incelerken bu iki kalem üzerinde daha detaylı durulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu iki kalem dışında mevduat dışı kaynaklara da kısaca değinilecektir.

3.2.2.1. Mevduat

1981-2007 dönemi içerisinde mevduat kaleminin toplam pasifler içerisindeki payı ve toplam mevduatlar içerisinde Türk parası mevduat–yabancı para mevduat dağılımı yüzde olarak Tablo:7'da gösterilmiştir.

Tablo 7: Toplam Mevduatın Toplam Pasif İçerisindeki Payı ve Toplam Mevduatın Türk Parası-Yabancı Para Dağılımı (1981-2007)

YILLAR	T.MEVDUAT/ T.PASİF	TP MEVDUAT/ T.MEVDUAT	YP MEVDUAT/ T.MEVDUAT	YILLAR	T.MEVDUAT/ T.PASİF	TP MEVDUAT/ T.MEVDUAT	YP MEVDUAT/ T.MEVDUAT
1981	55,4	99,8	0,2	**1995**	64,9	44,9	55,1
1982	58,1	99,3	0,7	**1996**	68,5	49,3	50,7
1983	54,3	99,1	0,9	**1997**	64,7	47,1	52,9
1984	58,7	91,2	8,8	**1998**	65,6	49,4	50,6
1985	64,2	88,4	11,6	**1999**	66,9	50,4	49,6
1986	62,6	83,6	16,4	**2000**	65,7	53,9	46,1
1987	58,4	76,8	23,2	**2001**	68,1	43,5	56,5
1988	56,2	75,5	24,5	**2002**	67	44,5	55,5
1989	57,2	77,3	22,7	**2003**	64,4	53,1	46,9
1990	56	76,4	23,6	**2004**	64,4	56,8	43,2
1991	56,2	67,9	32,1	**2005**	63,9	63,8	36,2
1992	55,1	63,2	36,8	**2006**	64,5	61,7	38,3
1993	52	60,6	39,4	**2007**	63,6	65,1	34,9
1994	63	47,4	52,6				

Kaynak: TBB

Tablo7'den görüldüğü gibi, Türk bankacılık sektöründe mevduat kalemi toplam pasifler içerisinde en büyük paya sahip olan kalemdir ve 1981-2007 dönemi arasında toplam pasiflerin ortalama olarak %61'ini oluşturmuştur.

Mevduat kaleminin Türk parası-yabancı para dağılımına bakıldığında, enflasyonist dönemde toplam mevduat içerisinde yabancı para mevduat lehine gelişmeler olduğu görülmektedir. Bu dönemde bankaların daha çok yabancı para kaynaklara yönelmesinin en önemli nedeni; kamunun iç borçlanma senetlerine uyguladığı faiz oranlarının, döviz kurundaki değişimlerin üzerinde olması nedeniyle,

yabancı para kaynak bulup bunları Türk Lirası olarak plase etmenin getirdiği avantaj olmuştur. Enflasyonist dönemde bankalar, yabancı para mevduatlara yüksek faizler vererek, yabancı para mevduatları tasarruf sahipleri için daha cazip hale getirmişlerdir. Ayrıca içinde bulunulan ekonomik ortamdaki istikrarsızlıklar ve Türk Lirası'nda yaşanan değer kayıpları da tasarruf sahiplerini yabancı para mevduata yöneltmiştir(Babuşçu vd. 2000; Temel, 2003). Özellikle Kasım 2000 ve Şubat 2001 dönemlerinde yaşanan krizlerin etkisiyle döviz kurunda meydana gelen artışlar nedeniyle para ikamesi hızlanmış ve yabancı para mevduatların payı hızla yükselmiştir. Ancak Mayıs 2001'de uygulamaya konulan istikrar programının etkisini tam olarak göstermeye başladığı 2003 yılından itibaren mevduattaki gelişim tekrar Türk Lirası mevduatlar lehine dönmüştür. 2002 yılında %44,5 olan Türk Lirası mevduatın toplam mevduatlara oranı, 2006 yılında %65,1'e yükselirken; yine 2002 yılında %55,5 düzeyinde olan yabancı para mevduatın oranı 2007 yılında %34,9'a kadar gerilemiştir. Türk Lirası mevduatta meydana gelen artışın en önemli nedenleri; ekonomide istikrarın sağlanmaya başlaması ile döviz kurunda yaşanan düşüşler, Türk Lirası'na olan güvenin artması sonucunda tasarruf sahiplerinin yeniden Türk Lirası mevduatlara yönelmeleri ve faizler ile döviz kurlarında yaşanan düşüşler nedeniyle bankalar açısından yabancı para kaynak bulup Türk Lirası olarak plase etmenin avantajının ortadan kalkması olmuştur(İnan, 2004; Yiğit, 2005).

3.2.2.2. Özkaynaklar

Bankaların finansal sağlamlık derecesini gösteren en önemli unsurlardan biri olan özkaynaklar, yüksek enflasyon döneminde zayıflamıştır. Bu dönemde bankalar, elde ettikleri karları özkaynaklarını güçlendirmekte kullanmamışlardır. Özkaynaklar,

nakdi fon girişi sağlamayan yeniden değerleme değer artış fonu sayesinde yapay olarak büyümüştür (Kutluhan, 2003; Gün, 2004). Tablo 8'de 1981-2007 döneminde özkaynakların toplam pasifler içerisindeki payı ve ödenmiş sermayenin toplam özkaynaklar içerisindeki payları gösterilmiştir.

Tablo 8: Özkaynakların Toplam Pasifler ve Ödenmiş Sermayenin Özkaynaklar İçerisindeki Payları (1981-2007)

YILLAR	ÖZKAYNAKLAR/ T. PASİFLER	ÖDENMİŞ SERMAYE/ ÖZKAYNAKLAR	YILLAR	ÖZKAYNAKLAR/ T. PASİFLER	ÖDENMİŞ SERMAYE/ ÖZKAYNAKLAR
1981	6,5	69,4	**1995**	8,9	37,2
1982	7,9	62,2	**1996**	8,9	36,4
1983	8,6	55,9	**1997**	9,4	49,9
1984	10,4	55,3	**1998**	8,9	49,7
1985	8,9	51	**1999**	5,9	75
1986	8	46,7	**2000**	6,9	77,4
1987	8,2	45,4	**2001**	9,7	80,1
1988	9,1	41,4	**2002**	12,1	46,7
1989	9,4	45,7	**2003**	14,2	37,8
1990	10,1	44,9	**2004**	15	32,2
1991	9,6	50,2	**2005**	13,3	37,2
1992	8,6	49,4	**2006**	12	43,6
1993	9,4	41,2	**2007**	13,1	41,5
1994	8,5	42			

Kaynak: TBB

Tablo'ya bakıldığında; 1999 yılına kadar olan dönemde özkaynakların toplam pasiflerin ortalama olarak %9'unu oluşturduğu görülmektedir. Sözkonusu dönemde özkaynaklar nominal olarak sürekli artış göstermiştir. Ancak bu artışlar, yukarıda da belirtildiği gibi, nakdi fon girişi sağlamayan yeniden değerleme değer artış fonu kaynaklı yapay büyümelerle gerçekleşmiştir. Nitekim, özkaynakların yapısına bakıldığında; 1999 yılına kadar olan dönemde, bazı yıllar dışında ödenmiş sermayenin özkaynaklar içerisindeki payının sürekli azaldığı görülmektedir.

1999, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler bankacılık sektörünün özkaynaklarının zayıflığını da ortaya çıkarmıştır. Krizler sonrası oluşan zararlar

nedeniyle, özkaynakların pasif içerisindeki payı 1999'da %6 ve 2000'de %7 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılından itibaren ise, bu yılda da bankacılık sektörü zarar etmiş olmasına rağmen, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması programı çerçevesinde; kamu bankaları ve TMSF bünyesindeki bankaların özkaynaklarının iyileştirilmesi amacıyla Hazine tarafından fon aktarımı yapılması, özel bankaların özkaynaklarını arttırmaları için teşvik edilmesi ve özel bankaların da buna olumlu tepki vererek, ödenmiş sermayelerini arttırmak suretiyle özkaynaklarını arttırmaları sonucunda özkaynakların toplam pasifler içerisindeki payı yükselmeye başlamıştır. İlerleyen dönemde de, hem bankacılık sektörünün yeniden kar etmeye başlaması hem de özkaynaklar konusunda gerekli ihtiyatlılığı göstererek ödenmiş sermayelerini arttırmaya devam etmeleri sonucunda özkaynakların toplam pasifler içerisindeki payı 2007 yılı itibariyle %13,1 olmuştur.

Bankacılık sektörünün özkaynaklarında yaşanan gelişim incelenirken Sermaye Yeterlilik Oranı'na değinmekte fayda vardır. Basel standartları çerçevesinde özkaynakların risklerine göre ağırlık verilmiş toplam varlıklara oranlanmasıyla hesaplanan sermaye yeterlilik oranı asgari düzeyi %8 ve Bddk tarafından belirlenen hedef rasyo ise %12'dir. Sermaye yeterlilik oranının düşen enflasyon sürecinin yaşanmaya başladığı 2002 yılından günümüze kadar olan gelişimi Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9: Bankacılık Sektörünün Sermaye Yeterlilik Oranı (2002-2007)

YILLAR	2002	2003	2004	2005	2006	2007
SERMAYE YETERLİLİK ORANI	24,2	30,9	28,8	24,2	22	19,1

Kaynak: TBB

2004-2007 yıllarında kredilerde yaşanan hızlı artışla birlikte, kredilerin yüksek risk ağırlığına bağlı olarak oranda düşüş yaşanmıştır. 2007 yılında yaşanan düşüşün temel sebebi ise operasyonel risklerin, kredi ve piyasa riskleri yanında hesaplamaya dahil edilmesi olmuştur. Bu düşüşlere rağmen bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik oranı hem asgari sınırın hem de belirlenen hedef oranının üzerindedir. Bu durum bankacılık sektörünün finansal açıdan sağlamlığının enflasyonist döneme göre oldukça iyi olduğunu göstermektedir.

3.3. DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİNİN BANKALARIN KARLILIK VE GELİR-GİDER YAPISI ÜZERİNE ETKİLERİ

3.3.1. Karlılık

Yüksek enflasyonun varolduğu dönemde, bankacılık sektörünün karlılığı artmıştır. Özellikle, artan kamu açıklarına bağlı olarak, iç borçlanma senetlerinin faiz oranlarında meydana gelen artışlar bankaların kar marjlarının arttırarak, sektörün karlılığının artmasını sağlamıştır(Kutluhan, 2003). Tablo:8'de 1989-2007 döneminde bankacılık sektörünün aktif ve özkaynak karlılıkları gösterilmiştir.

Tablo 10: Bankacılık Sektöründe Aktif ve Özkaynak Karlılıkları (1989-2007)

YILLAR	D. NET KARI/ O.ÖZKAYNAKLAR	D. NET KARI/ O. AKTİFLER	YILLAR	D. NET KARI / O.ÖZKAYNAKLAR	D. NET KARI / O. AKTİFLER
1989	30	2,1	**1999**	-14,9	-0,6
1990	36	2,8	**2000**	-72,8	-3,1
1991	32,8	2,4	**2001**	-76,5	-6,6
1992	42,9	2,8	**2002**	9,2	1,1
1993	54,7	3,5	**2003**	15,8	2,1
1994	34	2,2	**2004**	14	2,1
1995	55,7	3,4	**2005**	10,6	1,4
1996	64,3	3,9	**2006**	18,9	2,3
1997	54,1	3,4	**2007**	19,5	2,6
1998	44,9	2,7			

Kaynak: TBB

Tablo 10'da görüldüğü gibi 1989'dan 1999'a kadar olan dönemde, makroekonomik dengesizliklerin oluştuğu yıllar dışında bankacılık sektörünün aktif ve özkaynak karlılıkları sürekli artmıştır. Ancak 1999, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan makroekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle bankacılık sektörü zarar etmiştir. Bu yıllar içerisinde, özellikle 2001 yılında gerçekleşen zarar oldukça büyüktür. Bu yılda, yaşanan krizlerin etkisiyle ekonominin küçülmesi yanında, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı kapsamında, mali tabloların geçmiş yıllara dönük enflasyon muhasebesine göre düzeltilmesi de zararın daha da büyük olmasına neden olmuştur.

2002 yılından itibaren, uygulamaya konulan istikrar programının etkisiyle ekonomide yaşanan iyileşme, bankalara da yansımış ve bankalar yeniden kar elde etmeye başlamışlardır. Ancak aktif ve özkaynak karlılıklarına bakıldığında, düşen enflasyon sürecinde bankaların karlılığının, yüksek enflasyon dönemine göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun en temel nedeni, enflasyonun düşmesiyle birlikte faiz oranlarında meydana gelen azalışın, kamunun finansmanından elde edilen yüksek kar marjlarının daraltmasıdır. Aynı zamanda, kamunun finansmanının avantajının ortadan kalkması sektörde rekabeti de arttırmış ve artan rekabet kar marjlarının daha da daralmasına neden olmuştur(İnan, 2004; Gün, 2004).

3.3.2. Gelir-Gider Yapısı

Bankacılık sektörünün gelir-gider yapısında, bankacılığın temel işleyişi gereği en önemli kalemler faiz gelirleri ve faiz giderleridir.

Yüksek enflasyon döneminde, kamunun iç borçlanma gereksinimine bağlı olarak yükselen iç borçlanma senetlerinin faizleri, bankaların kamunun finansmanına yönelmesine neden olmuştur. Bu nedenle aktif yapısı içerisinde menkul kıymetlerin payı artarken kredilerin payı azalmıştır. Bu gelişmenin sonucu olarak, bankaların faiz gelirlerinin yapısı değişmiştir. Toplam faiz gelirleri içerisinde, menkul kıymetlerden elde edilen faiz gelirlerinin payı artarken, kredilerden elde edilen faiz gelirlerinin payı düşmüştür. Ancak, düşen enflasyon sürecinin başladığı 2002 yılından itibaren kredilerde yaşanan artışla beraber, kredilerden alınan faiz gelirleri de yükselmeye başlamış, 2002 yılında %25,2'lere kadar gerileyen faiz gelirlerinin toplam gelirler içerisindeki payı, 2007 yılında %56,8'e yükselmiştir. Tablo:9'da 1987-2007 dönemi için faiz gelirlerinin toplam gelirler içerisindeki payları ile kredilerden alınan faizler ve menkul kıymetlerden alınan faizlerin toplam faiz gelirleri içerisindeki, payları gösterilmiştir.

Tablo 11: Faiz Gelirlerinin Toplam Gelirlere Oranı ve Faiz Gelirleri İçinde Kredilerden ve Menkul Kıymetlerden Alınan Faizlerin Payları (1987-2007)

YILLAR	FAİZ GEL./ T.GELİRLER	KRE. ALI. FAİZ/ T. FAİZ GEL.	MEN. KIY. ALI. FAİZLER/ T. FAİZ GEL.	YILLAR	FAİZ GEL./ T.GELİRLER	KRE. ALI. FAİZ/ T. FAİZ GEL.	MEN. KIY. ALI. FAİZLER/ T. FAİZ GEL.
1987	78,6	69,6	15,2	**1998**	99,6	46,6	22,2
1988	80,7	69,8	19,1	**1999**	95,1	37,2	24,7
1989	78,9	65,1	22,6	**2000**	94,3	38	19,4
1990	84,6	69,2	20,4	**2001**	111,8	27,2	35,4
1991	92,2	67,4	21,1	**2002**	86,2	25,2	62,1
1992	91,4	64	23,1	**2003**	76,3	28,9	59,9
1993	95,9	63,7	25,6	**2004**	82,4	40,3	52,9
1994	102,6	61,7	23	**2005**	80,5	49	44,5
1995	91,3	62,8	23,9	**2006**	82,2	52,1	39,7
1996	94,5	60,6	24,5	**2007**	83,1	56,8	35,4
1997	99,4	61,3	21,9				

Kaynak: TBB

Tablo 11'de dikkati çeken diğer nokta, faiz gelirlerinin toplam gelirler içerisindeki payının düşen enflasyon sürecinde, yüksek enflasyonun varolduğu döneme göre daha düşük olmasıdır. Bunun nedeni, enflasyonun düşmesine paralel olarak faizlerin de düşmesi ve bankacılık sektörünün faiz dışı gelirlerinde ortaya çıkan artıştır. .

Bankaların faiz giderlerinde en büyük pay ise mevduata verilen faizlere aittir. Tablo:12'de faiz giderlerinin toplam giderler içerisindeki payı ve mevduata verilen faizlerin toplam faiz giderleri içerisindeki payları verilmiştir.

Tablo:12 Faiz Giderlerinin Toplam Giderler İçindeki ve Mevduata Verilen Faizlerin Toplam Faiz Giderleri İçerisindeki Payı (1987-2007)

YILLAR	FAİZ GİDER./ T.GİDER	MEVDUATA VER. FAİZ./ T. FAİZ GİD.	YILLAR	FAİZ GİDER./ T.GİDER	MEVDUATA VER. FAİZ./ T. FAİZ GİD.
1987	75,4	72,3	**1998**	79,4	93
1988	76,6	76	**1999**	80,7	91,3
1989	78,6	82	**2000**	71,1	86,9
1990	72,1	78	**2001**	78,5	89,4
1991	71,5	75,6	**2002**	76,5	86,3
1992	72,1	75,7	**2003**	72,1	86,1
1993	69	74,3	**2004**	67,4	85,5
1994	76,6	79,9	**2005**	62,1	84,7
1995	76,9	85,7	**2006**	69,9	82,7
1996	76	94,8	**2007**	71,6	82,4
1997	81,2	93,7			

Kaynak: TBB

Tablo'da hem faiz giderlerinin toplam giderler içerisindeki payının, hem de mevduata verilen faizlerin toplam faiz gelirleri içerisindeki payının düşen enflasyon sürecinde yüksek enflasyonun varolduğu döneme göre azaldığı görülmektedir. Bunun sebebi de enflasyonun düşüşüne bağlı olarak düşen faiz oranlarıdır.

Düşen enflasyon sürecinde bankacılık sektörünün gelir-gider yapısı ile ilgili değinilmesi gereken bir diğer nokta, faiz dışı gelir ve giderlerde yaşanan gelişmelerdir. Enflasyonist dönemde bankalar açısından, yüksek kar marjları nedeniyle faiz dışı gelir ve giderler hep gözardı edilmiştir(Alper vd, 2000; Doğukanlı vd., 2000). Ancak enflasyonun ve faiz oranlarının düşüşüyle birlikte faiz dışı gelir ve giderler önem kazanmıştır. Bankalar faiz gelirlerinde yaşanan düşüşü, faiz dışı gelirlerini arttırmak ve faiz dışı giderleri azaltmak suretiyle telafi etmeye çalışmaktadırlar (Kaya ve Doğan, 2005). Bankaların faiz dışı gelirlerindeki en çarpıcı gelişme, hizmet ve komisyon gelirlerinde meydana gelen artışlar olmuştur. Aracılık fonksiyonunun daha etkili bir biçimde yerine getirilmesi, gelir ve finansal ürün çeşitliliğini artırmaya yönelik politikaların devam ettirilmesi sonucu sektörün hizmet ve komisyon gelirleri, işletme giderlerinin yarısından fazlasını karşılar hale gelmiştir (BDDK Finansal Piyasalar Raporları, 2006-2007). Faiz dışı giderler içerisinde en önemli paya işletme giderleri sahiptir. Bankacılık sektörünün işletme giderlerini azaltma çabası olmasına rağmen, sektörün organik büyümesinin sürmesine bağlı olarak artan şube ve personel, gerçekleştirilen teknolojik yatırımlar nedeniyle işletme giderleri azaltılamamaktadır(BDDK Finansal Piyasalar Raporları, 2006-2007).

3.4. DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİNİN BANKA BİLANÇOLARININ KUR, LİKİDİTE VE FAİZ RİSKLERİNE ETKİLERİ

3.4.1. Düşen Enflasyon Sürecinin Bankacılık Sektörünün Kur Riskine Etkileri

Kur riski, döviz kurlarında meydana gelen değişimlerden dolayı bankaların taşıdıkları pozisyonlara bağlı olarak karşılaşabilecekleri zarar olasılığını ifade etmektedir.

Enflasyonist sürecin bankalar üzerindeki en önemli etkilerinden biri banka bilançolarında yabancı para cinsinden varlıkların payının büyük ölçüde artması olmuştur. Ekonomik birimlerin enflasyon nedeniyle yabancı paraya yönelmesi bankaların döviz cinsinden yükümlülüklerin artmasında etkili olmuştur. Bunun yanında kamunun iç borçlanma senetlerine uyguladığı faizlerin yüksekliği ve bu faiz oranlarının döviz kuru değişimlerinin üzerinde olması, bankaları yabancı kaynak bulup, bunu Türk Lirası kullandırmaya yöneltmiştir(Babuşçu, 2000; Temal, 2003). Tablo 13'de yıllar itibariyle ihale ortalama faiz oranları ve döviz kuru değişim oranları bu durumu ortaya koymaktadır.

Tablo 13: İhale Ortalama Faiz Oranları ve Döviz Kurunun Değişimi (%) (1990-2007)

YILLAR	HAZİNE İHALE ORTALAMA FAİZ ORANLARI (%)	DÖVİZ KURU (USD) DEĞİŞİM (%)
1990	51,9	26,7
1991	72,1	73,4
1992	75,4	68,6
1993	86,3	69
1994	117	165,7
1995	106,2	54,9
1996	122,3	80,7
1997	118,9	90,6
1998	120,1	53,4
1999	109,2	72,7
2000	36,1	24,6
2001	99,8	114,2
2002	63,8	13,5
2003	45	-14,6
2004	25,7	-3,8
2005	16,9	0,01
2006	18,2	5,2
2007	18	-17,5

Kaynak: Hazine, TCMB

Bankalar enflasyonist dönemde yukarıda belirtilen nedenle ağırlıklı olarak açık pozisyonla çalışmayı tercih etmişlerdir. Ancak enflasyonun yüksek olduğu ve

ekonomik istikrarsızlıkların sık sık yaşandığı bu süreçte, özellikle kriz dönemlerinde kur değişimleri hızlanmıştır. Yaşanan devalüasyonlar neticesinde kurların hızlı bir şekilde yükselmesi, yüksek açık pozisyonla çalışan bankaları ciddi sıkıntılar içerisine sokmuştur. Özellikle 1994 krizi ve Şubat 2001 krizinde bankalar açık pozisyonları nedeniyle ciddi zararlara ve buna bağlı olarak sermaye kayıplarına uğramışlardır.

Tablo'da bankacılık sektörünün 1989-2007 yılları arasındaki yabancı para varlıkların, yabancı para yükümlülükleri verilmiştir. Bankaların açık pozisyonları, bilanço içi pozisyon ve yabancı para net genel pozisyonuna bakılarak değerlendirilmektedir. Aşağıdaki Tablo 14'deki veriler bankaların bilanço içi pozisyon durumunu yansıtmaktadır.

Tablo 14: Yabancı Para Varlıkların Yabancı Para Yükümlülükleri Karşılama Oranı (1989-2007)

YILLAR	YP AKTİFLER / YP PASİFLER	YILLAR	YP AKTİFLER / YP PASİFLER
1989	105,3	**1999**	79,4
1990	88,1	**2000**	76
1991	90	**2001**	88,2
1992	86,8	**2002**	91,9
1993	84,6	**2003**	90,7
1994	96,5	**2004**	91,7
1995	90,6	**2005**	90,4
1996	93,6	**2006**	90
1997	89,6	**2007**	86,5
1998	84,9		

Kaynak: TBB

Düşen enflasyon süreci ile birlikte bankalar açık pozisyon tutma konusunda daha ihtiyatlı davranmaya başlamışlardır. Şubat 2001 sonrasında gerçekleştirilen iç borç takası sonrasında bankaların açık pozisyonları büyük ölçüde kapatılmıştır. Bunu izleyen dönemde bankalar bilanço içi açık pozisyon taşımakla beraber, türev

finansal araçlar sayesinde yabancı para net genel pozisyonlarını dengeye yakın şekilde tutmaya özen göstermektedir(BDDK Finansal Piyasalar Raporları, 2006-2007; TCMB Finansal İstikrar Raporlar, 2006-2007)

BDDK tarafından piyasa riskinin izlenmesine ilişkin olarak hesaplanan Yabancı Para Net Genel Pozisyonu / Özkaynaklar standart rasyosunun gelişimi Tablo 15'de verilmiştir.

Tablo 15: Yabancı Para Net Genel Pozisyonu / Özkaynaklar (2002-2007)

YPNGP / ÖZKAYNAKLAR	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	-5,1	0,5	-0,7	2,2	0,2	0,0

Kaynak: TBB

Tablo 15'den da görüldüğü gibi bankacılık sektörü düşen enflasyon sürecinde, bilanço içi döviz pozisyonunu büyük ölçüde türev finansal araçlarla dengelemeye ve kur riski almamaya büyük özen göstermektedir.

3.4.2. Düşen Enflasyon Sürecinde Bankacılık Sektörü Bilançolarında Vade Uyumsuzluğu ve Likidite ve Faiz Risklerine Etkileri

Enflasyonist sürecin bankacılık sektörü üzerindeki en önemli etkilerinden biri banka bilançolarındaki vade uyumunun bozulması olmuştur. Yüksek enflasyon ve ekonomik istikrarsızlıklar sonucu geleceğe yönelik belirsizliklerin artığı, enflasyona bağlı olarak faizlerin yükseleceği beklentisinin sürekli varolduğu bir ortamda; bankalara fon sağlayan kesimler kısa vadeye yönelmiştir. Bunun sonucunda bankaların en önemli fon kaynağı olan mevduatın vadesi bir ile üç ay arasında kısa vadede sıkışmıştır. Bu durum, bankaların en önemli plasman kaynakları olan kredilerin ve kamu kağıtlarının vadelerinin daha uzun olmasına bağlı olarak banka bilançolarındaki vade uyumsuzluğunu giderek arttırmıştır(Kutluhan, 2003; Temel,

2003). Ortaya çıkan vade uyumsuzluğu sorununun sonucunda bankacılık sektörü likidite ve faiz riskleri ile karşı karşıya kalmıştır.

Likidite riski bir bankanın bugün ve gelecekteki yükümlülüklerini karşılayamamaktan dolayı gelirinde ve sermaye düzeyinde ortaya çıkma olasılığı olan kayıpları ifade etmektedir. Türk Bankacılık sektöründe likidite riskinin ortaya çıkmasının en önemli nedeni yukarıda belirtildiği gibi vade varlıklar ve kaynaklar arasındaki vade uyumsuzluğudur. Buna ek olarak bankaların faizlerin yüksek olduğu durumlarda ellerindeki nakit fonların alternatif maliyetlerine katlanmamak için yeteri kadar nakit bulundurmamaları, ekonomideki istikrarsızlıklar nedeniyle kredi geri dönüşlerinde yaşanan sorunlar, likide yakın bir varlık olarak kabul edilen menkul kıymetlerin piyasaların derinliğinin olmaması nedeniyle özellikle kriz dönemlerinde nakde çevrilememesi gibi unsurlarda likidite riskini arttırmaktadır. Faiz riski, faiz oranlarındaki hareketler nedeniyle bankanın pozisyon durumuna göre maruz kalabileceği zarar ihtimalini ifade etmektedir. Bankacılıkta faiz riski doğal kabul edilmekle beraber, aşırı faiz riski banka gelirleri ve sermaye yeterliliği için büyük bir tehdit oluşturmaktadır (Çelik, 2004; Aloğlu, 2005).

Düşen enflasyon süreciyle birlikte ortaya çıkması beklenen banka bilançolarındaki vade uyumun artması henüz gerçekleşmemiştir. TBB verilerine göre, 2007 yılı sonu itibariyle bankacılık sektörünün toplam yükümlülüklerinin %70'i vadesiz ve 1-3 ay arası vadelidir. Toplam varlıkların ise %60,5'i 3 ay ve daha uzun vadelidir. Dolayısıyla sektördeki vade uyumsuzluğu devam etmektedir. Her ne kadar düşen enflasyon süreciyle birlikte faiz oranların oynamaların azalması faiz riskini, ekonomide oluşan güven ortamı ve bankaların geleceği daha rahat görebilmeleri likidite riskini azaltsa da bankacılık sektörünün kaynaklarının

vadesinin yeteri kadar uzamadan, sektörün taşıdığı likidite ve faiz risklerinin tam anlamıyla geçmesi mümkün gözükmemektedir.

3.5. DÜŞEN ENFLASYON SÜRECİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISAL DURUMU

Düşen enflasyon sürecinde bankacılık sektörünün aktif ve pasif yapısında yaşanan gelişmelerin yanında, sektörün yapısal durumunda da önemli değişiklikler yaşanmıştır. Türk bankacılık sektöründe ortaya çıkan yapısal değişiklikler incelenirken; sektördeki banka, şube ve personel sayıları ile bankaların gruplar itibariyle sektör içindeki payları üzerinde durulacaktır.

3.5.1. Banka Sayısında Yaşanan Gelişmeler

Türk Bankacılık sektörü, 1980 yılından itibaren uygulanmaya başlayan finansal liberalizasyon süreciyle birlikte önemli yapısal değişikliklere uğramıştır. Bu dönemde, yapılan düzenlemelerle sektöre yerli ve yabancı bankaların girişi ile ilgili bazı önemli engellerin kaldırılarak banka kurulmasının kolaylaştırılması; finansal serbestleşmenin sağlanması amacıyla yapılan düzenlemeler; kamunun yüksek borçlanma ihtiyacına bağlı olarak finansal kesimin kaynaklarının en büyük alıcısı olması nedeniyle holdinglerin kaynak bulabilmek için kendi bankalarını kurma yolunu izlemeleri; iç borçlanmanın ve reel faiz oranlarının artışına bağlı olarak sektörde yükselen kar marjlarının sektöre girişleri teşvik etmesi gibi nedenlerle sektördeki banka sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır (BDDK Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler 2006; Delikanlı, 2005). Bu çerçevede 1981 yılında 45 olan banka sayısı, 1990 yılında 66'ya, 1995 yılında 68'e ve 1999 yılında 81'e ulaşmıştır.

Banka sayısının hızla arttığı bu dönem, aynı zamanda sektörün kırılganlıklarının da arttığı bir dönem olmuştur. Özellikle 1990'lı yıllarda yüksek kamu açıkları ve yüksek enflasyon gibi makroekonomik istikrarsızlıklar ve siyasal istikrarsızlıklar içerisinde faaliyet göstermek durumunda kalan bankacılık sektörü; küçük ölçekli çok sayıda bankanın varlığı, kamu bankalarının sistem içindeki payının yüksekliği, özkaynak yetersizliği, bilançolardaki vade uyumsuzluğu ve açık pozisyonlar nedeniyle piyasa risklerine karşı aşırı duyarlılık gibi yapısal zayıflıklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu zayıflıklara rağmen, kamunun iç borçlanma için ödediği yüksek faizler neticesinde bankacılık sektörünü karlılığını sürdürmesi ve bankacılığın fazla sermaye gerektirmemesi nedeniyle mali yapısı zayıf pek çok banka faaliyetlerini sürdürebilmiştir(Boyacıoğlu, 2003; Delikanlı, 2005). Ancak önce 1994 Krizi, bunu takip eden 1997 Asya ve 1998 Rusya Krizleri'nin olumsuz etkileri, ve son olarak Kasım 2000 ve Şubat 2001 yıllarında yaşanan krizler bankacılık sektörünün zayıf yapısını iyice ortaya çıkarmış ve sektörün yeniden yapılandırılması zorunlu bir hal almıştır.

Yeniden yapılandırma sürecinde özellikle TMSF'ye devrolunan bankaların etkisiyle sektörde zorunlu bir konsolidasyon yaşanmıştır. 1997 yılından günümüze kadar olan dönemde toplam 22 banka TMSF bünyesine alınmıştır. TMSF bünyesindeki bu bankaların 13 için birleşme, 5'i için satış ve 3'ü için tasfiye yöntemi uygulanmış, 1 banka ise Fon bünyesinde varlık yönetimi işlevini yürütmek üzere geçiş bankası olarak yapılandırılmıştır. Ayrıca 4 adet kalkınma ve yatırım bankası da TMSF ile ilişkilendirilmeksizin tasfiye sürecine sokulmuştur(BDDK Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, 2006).

Türk Bankacılık sektöründe 1980'den Şubat 2001 krizine kadar olan dönemde kamu bankalarına ya da TMSF'ye devirlerin dışında, isteğe bağlı birleşmeler gerçekleşmemiştir. Bu durumun nedenleri; bankaların çoğunun aile ya da holdinglere ait olması ve kurumsallaşmanın yerleşmemiş olmaması, Türk bankalarının halka açıklık oranının düşük olması, genişlik ve derinlik kazanmış bir sermaye piyasasının olmaması, ekonomide sık sık yaşanan dalgalanmalar ve yüksek enflasyon nedeniyle geleceğe ilişkin oluşan belirsizlikler, kar marjlarının yüksek olması nedeniyle bankaların mali gücü zayıf olsa bile faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve banka birleşmelerini teşvik edecek hukuki düzenlemelerin olmaması olarak özetlenebilir. Şubat 2001 krizi sonrasında oluşmaya başlayan yeni ekonomik ortamın yarattığı artan rekabet ve daralan kar marjları, bankaları bu yeni ortama uyum sağlamaya yönelik ölçek ekonomisi arayışları içerisine sokmuştur. Özellikle mali yapısı zayıf ve küçük ölçekli bankaların bu yeni ortamda faaliyetlerini sürdüremeyeceği ve sektörde birleşmelerin yaşanacağı veya yaşanması gerekeceği yönünde beklentileri arttırmıştır. Ancak 2007 yılı sonuna kadar olan dönemde bu beklentinin gerçekleşmiş olduğunu söylemek pek doğru olmayacaktır. 2006 yılında Yapı Kredi Bankası ve Koçbank arasında yaşanan birleşme dışında, genelde aynı grup içerisinde yer alan bankaların tek çatı altında toplanması biçiminde birleşmeler yaşanmıştır. Aynı grup içerisindeki bankalar arasındaki bu birleşmeler 2001 yılında Körfezbank-Osmanlı Bankası ve Osmanlı Bankası-Garanti Bankası, 2003 yılında Finansbank ve Fiba Bank, 2005 yılında ise Ak Uluslararası Bankası ile Akbank arasında gerçekleşmiştir. Düşen enflasyon sürecinde, birleşmelerden ziyade ülkeye yabancı sermaye girişiyle sonuçlanan hisse devirleri yaşanmıştır. (Sümer, 1999; TBB, 2000; Cihangir, 2004)

Bu gelişmeler sonucunda, 1999 yılında 81 olan banka sayısı hızla azalmış ve 2007 yılı sonu itibariyle 46'ya düşmüştür. 2007 yılı sonu itibariyle sektörde 3'ü kamu sermayeli, 11'i özel sermayeli ve 18'i yabancı sermayeli olmak üzere toplam 32 ticari banka, 13 kalkınma ve yatırım bankası ile TMSF bünyesinde yer alan 1 adet banka bulunmaktadır. Bankacılık sektöründeki toplam banka sayıları ve bankaların gruplara göre dağılımı Tablo16'da verilmiştir.

Tablo 16: Bankacılık Sektöründe Banka Sayıları (1981-2007)

YILLAR	MEVDUAT				KALKINMA VE YATIRIM	TOPLAM BANKA SAYISI
	KAMU	ÖZEL	YABANCI	TMSF		
1981	9	24	6	-	6	45
1982	9	24	9	-	6	48
1983	9	19	10	-	6	44
1984	9	19	13	-	6	47
1985	9	20	15	-	6	50
1986	9	23	18	-	6	56
1987	9	24	17	-	6	56
1988	8	26	20	-	8	62
1989	8	24	21	-	9	62
1990	8	25	23	-	10	66
1991	8	26	21	-	10	65
1992	6	31	20	-	12	69
1993	6	32	20	-	12	70
1994	6	29	20	-	12	67
1995	5	32	18	-	13	68
1996	5	33	18	-	13	69
1997	5	36	18	1	13	72
1998	4	38	18	2	15	75
1999	4	31	19	8	19	81
2000	4	28	18	11	18	79
2001	3	22	15	6	15	61
2002	3	20	15	2	14	54
2003	3	18	13	2	14	50
2004	3	18	13	1	13	48
2005	3	17	13	1	13	47
2006	3	14	15	1	13	46
2007	3	11	18	1	13	46

Kaynak: TBB

Gruplara göre banka sayısının dağılımına bakıldığında, ticari bankalar grubu içerisindeki kamu bankalarının sayısındaki azalma dikkati çekmektedir.

Özelleştirmeler ve birleştirmeler yoluyla 1980'de 9 olan kamu bankalarının sayısı azalmış, 2001 yılında Emlak Bankası'nın Ziraat Bankası'na devri ile 2007 yılı sonu itibariyle 3 olmuştur. Yabancı sermayeli ticaret bankalarının sayısı da 1980 yılından itibaren sektöre girişlere izin verilmesiyle birlikte artmıştır. Kriz dönemlerinde azalma gösteren yabancı banka sayısı, 2002 yılı sonrasında yaşanmaya başlayan düşen enflasyon süreciyle birlikte yeniden artmıştır. Özel sermayeli ticaret bankalarının sayısı 1999 yılına kadar olan dönemde artmış, bu tarihten sonra ise azalmıştır. 1999-2002 arasındaki dönemde özel sermayeli bankaların sayısında meydana gelen azalış nedeni TMSF'ye devirler iken, 2003 yılından itibaren meydana gelen azalmanın nedeni sektöre olan yabancı ilgisi ve yabancılara gerçekleştirilen satışlar olmuştur.

3.5.2. Grup Paylarında Yaşanan Gelişmeler

Türk Bankacılık sektöründe 1981-2007 yılları arasında toplam aktif büyüklüklerine göre banka gruplarının payları Tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17: Bankacılık Sektöründe Aktif Büyüklüklerine Göre Grup Payları (1981-2007)

	1981	**1982**	**1983**	**1984**	**1985**	**1986**	**1987**	**1988**	**1989**
TİCARİ	92,6	92,3	92,9	93,5	94,6	91,8	91,6	90,4	90,8
***KAMU**	42,5	41,9	47	47,8	47,5	43,9	44,7	43,4	45,6
***ÖZEL**	47,2	47,2	42,2	41,6	43,5	44,1	43,8	43,9	42,5
***YABANCI**	2,9	3,2	3,7	4,1	3,6	3,8	3,1	3,1	2,7
***TMSF**	-	-	-	-	-	-	-	-	-
KAL.VE.YAT	7,4	7,7	7	6,5	5,4	8,2	8,4	9,6	9,2
***KAMU**	5,7	5,6	5,1	4,9	3,5	6,2	6,6	6,9	6,7
***ÖZEL**	1,7	2,1	1,9	1,6	1,9	2	1,8	2,6	2,3
***YABANCI**	-	-	-	-	-	-	-	0,1	0,2
	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**
TİCARİ	91,2	91,5	92,7	92,9	91,8	92,6	94	94,6	95,3
***KAMU**	44,8	42,4	43,1	36,9	39,6	37,7	38,3	34,6	34,9
***ÖZEL**	43,5	45,9	46	52,3	49,2	52	52,7	55,4	53,3
***YABANCI**	2,9	3,2	3,6	3,8	3	2,9	3	4,7	4,4
***TMSF**	-	-	-	-	-	-	-	0,8	2,7
KAL.VE.YAT	8,8	8,5	7,3	7,1	8,2	7,4	6	5,4	4,7
***KAMU**	6,5	6,2	5,3	5,1	6,1	5,7	4,5	4,1	3,6
***ÖZEL**	2,1	2,1	1,8	1,8	1,9	1,5	1,3	1,1	0,9
***YABANCI**	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
TİCARİ	95,2	95,5	95,3	95,6	95,9	96,3	96,8	96,8	96,6
***KAMU**	34,9	34,2	32	31,9	33,3	34,9	31,4	29,6	29,2
***ÖZEL**	49,5	47,4	56,8	56,2	57	57,4	59,7	54,8	52,3
***YABANCI**	5,2	5,4	3,1	3,1	2,8	3,4	5,2	12,2	15
***TMSF**	5,6	8,5	3,4	4,4	2,9	0,6	0,5	0,3	0,2
KAL.VE.YAT	4,8	4,5	4,7	4,4	4,1	3,7	3,2	3,2	3,4
***KAMU**	3,5	3,3	3,8	3,2	3	2,6	2	2	1,9
***ÖZEL**	0,9	0,9	0,8	1	0,9	1	1	1	1,2
***YABANCI**	0,4	0,3	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,3

Kaynak:TBB

Bankacılık sektöründeki grup paylarına bakıldığında iki önemli gelişme kendini göstermektedir. Bu gelişmelerden birincisi, kamu bankalarının sektörün toplam aktif büyüklüğü içerisindeki payının yıllar itibariyle azalmasıdır. Uzun yıllar boyunca sektör içerisinde kamu payının yüksekliği en önemli sorunlardan biri olmuştur. Her şeyden önce kamu payının yüksekliği sektörde rekabeti olumsuz etkilemiştir. Kamu bankalarına devlet tarafından verilen tarım kesimi ile küçük ve orta boy işletmeleri destekleme görevi sonucunda oluşan görev zararlarının zamanında ödenmemesi, kamu bankalarının kuruluş amaçları dışında kamu açıklarının finansmanı için kullanılması ve iç borçlanma senetlerini almaya zorlanması, aşırı istihdam ve şubeleşme, kamu bankalarının yönetim sorunları gibi unsurlar kamu bankaların mali bünyelerini bozmuştur. Tüm bu nedenlerden dolayı kamu bankaları bankacılık sistemi içerisinde yapısal sorunların ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Kamu bankalarının toplam aktifler içerisindeki payı aslında finansal serbestleşmenin gerçekleştiği 1980 yılından itibaren, sektöre yerli ve yabancı bankaların girişiyle birlikte azalmaya başlamıştır. Şubat 2001 krizi sonrasında BDDK tarafından kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması uygulamaları, kamu bankalarının sektördeki rekabeti bozucu yapısını büyük ölçüde ortadan kaldırmış ve sektör paylarının azalmasında etkili

olmuştur. Ticari bankalar içerisinde 2007 yılı sonu itibariyle kamunun payı %29,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu paya kalkınma ve yatırım bankaları eklendiğinde sektörün tamamı içerisindeki kamu payı eklendiğinde ise %31,1 olmuştur. (Toprak-Demir, 2002; Köne, 2003)

Grup paylarında yaşanan diğer önemli gelişme ise, yabancı bankaların sektör içerisindeki payının özellikle 2005 yılı sonrasında hızla artmasıdır. Düşen enflasyon sürecine girilmeden önce yabancı bankaların sektör içerisindeki payı oldukça düşük seyretmiştir. Bu dönemde bankalar, sektörün içerisinde olduğu genel eğilime uyarak reel kesimin finansmanına yönelmemiş, kamunun finansmanı yolu ile karlılıklarını sürdürmüşler ve ölçek büyütme ihtiyacı duymamışlardır. Ancak düşen enflasyon sürecine girilmesiyle birlikte gerçek bankacılığın yapılmaya başlanması, sektörün yeniden yapılandırılmasına yönelik gerçekleştirilen düzenlemeler, etkin gözetim ve denetimin gerçekleştirilmesi, uluslararası düzenlemelere uyumun büyük ölçüde sağlanması ve sektörün ciddi bir büyüme potansiyeline sahip olması sektöre olan yabancı ilgisini arttırmış ve sektör içerisindeki yabancı payı özellikle 2005 yılı sonrasında hızla artmıştır. Türk bankacılık sektöründeki bu gelişmeler yanında, yatırımcı yabancı bankaların kendi iç pazarlarındaki rekabet baskısı, Pazar doygunluğu, azalan kar marjları ve rakiplerin uluslararası alanda yatırım yaptığı yeni pazarlara girişin uluslararası rekabet gücünü kaybetmeme adına büyük önem taşıması da yabancı ilgisini arttıran dışsal unsurlar olmuştur(TBB, 2005; Yayla v.d., 2005, Akçaoğlu, 2006). 2005 yılı sonunda %5,4 olan yabancı sermayeli bankaların sektör içerisindeki payı, 2006 yılında %12,4'e ve 2007 yılı sonunda %15,3'e çıkmıştır. Bu paylar, sektörde yabancı banka statüsünde olan bankalara aittir. BDDK verilerine göre, yabancıların sektördeki bankalarda sahip olduğu hisseler ve yurtdışı yerleşik

yatırımcılar tarafından elde tutulan hisseler de göz önüne alındığında, yabancıların bankacılık sektörü içerisindeki payı 2005'de %6,7, 2006 yılında %35,9 ve 2007 yılı sonu itibariyle %41,1 olarak gerçekleşmiştir.

3.5.3. Şube ve Personel Sayılarında Yaşanan Gelişmeler

Türk bankacılık sektöründe, 1980 öncesi dönemde sektörün dışa kapalı yapısı nedeniyle mevduat bankalar açısından en önemli kaynak haline gelmiş ve bu nedenle şube sayısı sürekli artmıştır. Ancak 1980 sonrasında yaşanan finansal serbestleşme neticesinde bankaların yurtdışından borçlanma imkanları ortaya çıkmıştır. Özellikle 1989-1994 tarihleri arasında yüksek enflasyon ve bunun sonucunda ortaya çıkan yüksek faizler bankaları yurtdışı kaynaklara yöneltmiştir. Bu nedenle bu dönemde sektördeki şube artışı yavaşlamış hatta gerilemiştir. 1994 yılından 2000 ve 2001 krizlerine kadar geçen dönemde ise, hem iç hem de dış ekonomilerde yaşanan olumsuzluklar nedeniyle bankaların yurtdışından borçlanma imkanlarının azalması sonucunda şubeleşme yeniden hız kazanmıştır(Babuşçu, 2000; Delikanlı, 2005). Ancak yaşanan krizlerin bankacılık sektörünü olumsuz etkilemesi ve sektörün yeniden yapılandırılması sürecinde özellikle kamu bankalarının ve TMSF'ye devredilen bankaların şube sayısının azaltılması sonucunda, sektördeki şube sayısı azalmıştır. Bankacılık sektöründeki şube ve personel sayıları Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18: Bankacılık Sektörünün Şube ve Personel Sayılarının Gelişimi

YILLAR	ŞUBE	PERSONEL	YILLAR	ŞUBE	PERSONEL
1981	6244	126564	**1995**	6241	144793
1982	6353	131396	**1996**	6442	148153
1983	6281	133455	**1997**	6819	154864
1984	6202	134656	**1998**	7370	166492
1985	6268	138201	**1999**	7691	173988
1986	6348	143376	**2000**	7897	170401
1987	6417	148995	**2001**	6908	137495
1988	6528	148352	**2002**	6106	123271
1989	6593	152781	**2003**	5966	123249
1990	6560	153831	**2004**	6106	127163
1991	6477	150837	**2005**	6247	132258
1992	6206	146776	**2006**	6849	143143
1993	6212	144621	**2007**	7618	158534
1994	6087	139046			

Kaynak: TBB

Düşen enflasyon sürecine girilmesiyle birlikte bankacılık sektöründe de şubeleşme süreci yeniden hız kazanmış ve kriz öncesi döneme yaklaşmıştır. Bunun en temel sebebi, krizler sonrasında büyük ölçüde küçülen bankacılık sektörünün yeniden büyüme sürecine girmesidir. Her ne kadar şubeler dışında gelişen teknoloji ile birlikte bankaların müşterilerine ulaşma yolları çeşitlenmiş olsa da, şubeler müşteriyle birebir sağlandığı yer olması nedeniyle bankalar açısından vazgeçilmez bir dağıtım kanalı olarak önemini korumaktadır. Düşen enflasyon süreciyle birlikte bankaların şubeleşme politikaları da değişim göstermiştir. Bankalar organize sanayi bölgeleri, alışveriş merkezleri, turistik yöreler ve üniversiteler gibi potensiyel müşterilerin daha fazla olduğu yerlere yönelmeye başlamıştır. Şubeler daha çok pazarlama odaklı, daha az personelle daha kaliteli hizmet veren birimler olarak örgütlenmeye başlamıştır(Belgin, 2004).

Personel sayısının gelişimi, şube sayısının gelişimine paralel olarak gerçekleşmiştir. Şubeleşmenin hız kazandığı dönemde personel sayıları artmış, şubeleşmenin azaldığı dönemlerde ise personel sayısı da azalmıştır.

SONUÇ

Türk bankacılık sektörü uzun yıllar boyunca, temel olarak kamu maliyesindeki dengesizliklerden kaynaklanan yüksek ve kronik enflasyonun şekillendirdiği bir ekonomik ortamda faaliyetlerini sürdürmüştür. Yüksek enflasyonun yarattığı belirsizlikler, ekonomideki tüm birimler gibi bankacılık sektörünün davranış kalıplarını da olumsuz yönde etkilemiştir.

Yüksek enflasyon ortamında bankacılık sektörü, esas faaliyeti olan aracılık fonksiyonundan uzaklaşmış, kaynaklarını üretici ve tüketici kesime aktarmak yerine kamunun finansmanına yönlendirmiştir. Bunun nedeni, kamunun yüksek iç borçlanma ihtiyacı nedeniyle ödediği yüksek faizler olmuştur. Kamunun ödediği yüksek faizler nedeniyle yüksek enflasyon döneminde bankaların karlılığı yükselmiştir. Ancak elde edilen karlar özkaynakların güçlendirilmesi için kullanılmamış, bankacılık sektörünün özkaynaklarının kalitesi bozulmuş ve zayıflamıştır. Yüksek enflasyon döneminde, ekonomi genelinde olduğu gibi bankalarda da yabancı paraya yöneliş artmış, bu durum bankacılık sektörünün kur riskini arttırmıştır. Ayrıca nakitte kalmanın maliyetinin artması, bankaların topladıkları kaynakların vadelerinin kısa olması gibi etkenler de sektörün likidite ve faiz risklerini arttırmıştır. Dolayısıyla yüksek enflasyon döneminde bankacılık sektörü oldukça kırılgan bir yapıya sahip olmuştur. Sektöre girişin önündeki engelleri büyük ölçüde kaldırılması, yüksek kar marjlarının bankacılığı cazip hale getirmesi gibi nedenlerle pek çok küçük ölçekli ve mali yapısı zayıf bankanın sektöre giriş yapması kırılganlığın daha da artmasına neden olmuştur. Bu kırılgan ve yüksek riskli yapısı nedeniyle bankacılık sektörü 1994, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerden

oldukça olumsuz etkilenmiştir. Özellikle Şubat 2001'de yaşanan krizin ardından bankacılık sektörüne ilişkin gerekli düzenlemelerin yapılması kaçınılmaz olmuştur.

2001 yılında uygulamaya konan istikrar programı ile ekonomide sağlanan iyileşme, enflasyon ve faiz oranlarında yaşanan düşüşler, program çerçevesinde gerçekleştirilen bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması çalışmaları neticesinde Türk bankacılık sektörünün yapısı ve davranış kalıpları da yüksek enflasyon dönemine göre oldukça değişmiştir. 2002 yılı itibariyle başlayan ve düşen enflasyon süreci olarak nitelendirilen bu dönemde, daralan faiz marjları nedeniyle kamunun finansmanından sağlanan karlılığın azalmasına bağlı olarak bankaların yeniden temel faaliyetleri olan finansal aracılık faaliyetlerine yöneldikleri görülmektedir. Düşen enflasyon döneminde bankalar, yüksek enflasyon döneminde kamunun finansmanı yoluyla elde ettikleri faiz gelirlerinde yaşanan azalışı, kullandırdıkları kredileri arttırarak telafi etmeye çalışmaktadırlar. Bu durum banka bilanço ve gelir tablolarına da yansımıştır. Aktif yapısı içerisinde kredilerin payı artarken, menkul kıymetlerin payı azalmış; buna paralel olarak da faiz gelirleri içerisinde kredilerden alınan faizler lehine bir gelişme gerçekleşmiştir. Yüksek enflasyon dönemine kıyasla, düşen enflasyon sürecinde bankacılık sektörünün karlılığı daralan kar marjlarına bağlı olarak azalmıştır. Bankalar azalan karlılığı, kredileri arttırarak telafi etmeye çalışmanın yanında, yüksek enflasyon döneminde fazla önemsenmeyen faiz dışı gelirlerini de arttırmaya çalışmaktadırlar. Bankacılık sektöründe son yıllarda hizmet ve komisyon gelirlerinde meydana gelen artışlar bu durumu açıklamaktadır. Bu bağlamda bankalar faiz dışı giderlerini de azaltmaya çalışmaktadırlar. Ancak sektörde artan rekabet ve büyüme faiz dışı gelirlerin azaltılmasını zorlaştırmaktadır. Bankalar enflasyonun düşmesiyle birlikte

belirginleşen özkaynak yetersizliklerine karşı da önlemlerini almışlar, ödenmiş sermayelerini arttırmışlardır. Bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik oranının hem asgari oranının hem de belirlenen hedef oranını üzerinde olması da bu durumu ortaya koymaktadır. Düşen enflasyon döneminde bankaların risk yönetimine verdikleri önem de artmıştır. Hem kanunlarla yapılan düzenlemeler, hem bankacılık sektörünün gerekli ihtiyatlılığı göstermesi, hem de makroekonomik durumda yakalanan neticesinde; enflasyonist dönemde bankacılık sektörünü olumsuz etkileyen kur, faiz ve likidite risklerine ilişkin kırılganlıklar azalmıştır. Ancak likidite ve faiz risklerinin en temel sebebi olan banka varlık ve yükümlülükleri arasındaki vade uyumu konusunda bir gelişme yaşanmamıştır. Bankaların yükümlülükleri düşen enflasyon sürecinde de kısa vadede yoğunlaşmıştır ve bu durum bankaların en önemli plasman kalemi olan kredilerin vadesindeki uzamayla birlikte düşünüldüğünde dikkat edilmesi gereken bir nokta olmaktadır.

Düşen enflasyon süreci, bankacılık sektörünün yapısal durumunda da önemli değişikliklere yol açmıştır. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinde yaşanan konsolidasyon, artan rekabet ve daralan kar marjlarının etkisiyle sayısı fazla olmasa da yaşanan isteğe bağlı birleşmeler neticesinde sektördeki banka sayısı azalmıştır. Diğer önemli bir husus ise, özellikle yabancı bankaların sektöre olan ilgisinin artmasıdır. Düşen enflasyon süreciyle birlikte özellikle 2005 yılından itibaren sektöre yabancı girişi hızlanmış ve 2007 yılı sonu itibariyle, yabancı bankalarla birlikte, yabancıların Türk bankalarındaki payları da göz önüne alındığında sektördeki yabancı payı %41,1 olarak gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak, yapılan çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular, düşen enflasyon sürecinde Türk bankacılık sektöründe yaşanan değişimin büyük ölçüde

daha önceki çalışmalarda ortaya konan beklenti ve öngörülerle uyum gösterdiği belirlenmiştir. Düşen enflasyon sürecinde hem kamu otoriteleri tarafından bankacılık sektörünün yapısının güçlendirilmesi için yapılan düzenlemeler, hem de bankaların düşen enflasyon sürecinin oluşturduğu yeni ekonomik ortama uyum konusunda gerekli göstermesi neticesinde, sektörünün gün geçtikçe daha güçlü ve uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek bir yapıya doğru gittiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akçaoğlu, Emin, (2006), Yabancı Sermaye Girişleri Sınırlandırılabilir mi?, http://www.akcaoğlu.net/2006/05/01/23/

Akdoğan, Nalan, Yakup Akpınar ve Rafet Aktaş, (2003), Türk Bankacılık Sektöründe Enflasyon Muhasebesi Uygulaması ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi, Muhasebe ve Denetime BAKIŞ, Yıl: 3, Sayı: 10, s. 1-32.

Aktaş Ramazan, Semra Pekkaya ve Esra Aydoğan; (2005), 2001 Krizi Sonrası Dönemde Makroekonomik Gelişmeler Işığında Türk Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Bir Değerlendirme**,** İktisat İşletme ve Finans, Sayı 237,

Aloğlu, Ziya Tunç; (2005), Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizlerine Etkileri, TCMB Uzmanlık Tezi, Ankara.

Alper, C. Emre, Hakan Berument ve Kamuran Malatyalı; (2002), The Impact of a Disinflation Program on the Structure of the Turkish Banking Sector: Evidence from 1988-1999, Inflation and Disinflation In Turkey, Ashgate Publishing.

Alper, C. Emre, ve Murat Ucer; (1998), Some Observations on Turkish Inflation: A Random Walk Down the Past Decade, Boğaziçi Üniversitesi.

Apak, Sudi, (2007), Yabancı Bankalar ve Bankacılık Kanunu, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 36, s. 18-25.

Aydın, Faruk; (2002), Türkiye'de Kamu Kesimi İç Borçlanmasının Bankacılık Sektörü Bilançolarına ve Risklerine Olan Etkileri, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliğ 13, Ankara.

Aydoğan, Esenay; (2004), “1980'den Günümüze Türkiye'de Enflasyon Serüveni”, Yönetim ve Ekonomi, Cilt: 11, Sayı: 1, ss: 91-110.

Babuşçu, Şenol, Ö. Köksal, A. Ünsün, ve Z. Yazıcı,; (2000), Yüksek Enflasyondan Düşük Enflasyona Geçiş Sürecinde Türk Bankacılık Sektörü, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu; (2001), Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, Ankara.

-----; (2003), Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(VII), Ankara.

-----; (2007), Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler 2006, Ankara.

-----; (2008), Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler 2007, Ankara.

-----; (2006), Finansal Piyasalar Raporu-Eylül 2006, Ankara

-----; (2007), Finansal Piyasalar Raporu-Aralık 2006, Ankara.

-----; (2008), Finansal Piyasalar Raporu-Aralık 2007, Ankara.

-----; (2001), Yıllık Raporlar-2000, Ankara.

-----; (2002), Yıllık Raporlar-2001, Ankara.

-----; (2003), Yıllık Raporlar-2002, Ankara.

-----; (2004), Yıllık Raporlar-2003, Ankara.

-----; (2005), YıllıkRaporlar-2004, Ankara.

-----; (2006), Yıllık Raporlar-2005, Ankara.

Belgin, Bayır Levent, (2004), Şubeleşme Yarışı Yeniden Başlıyor, Capital Aylık İş ve Ekonomi Dergisi, Sayı: Aralık 2004, İstanbul.

Binay, Şükrü ve Kürşat Kunter; (1999), Türkiye’de Mali Liberalleşmede Merkez Bankasının Rolü, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı 154

Boratav, Korkut;(2003), Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002), İmge Kitabevi, Ankara.

Boyacıoğlu, Melek Acar, (2003), 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Krizlerin Sektör Üzerindeki Etkileri ve İyileştirici Öneriler, ww.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler%5C**Melek**%20**ACAR**%20BOYACIOĞLU%5C523-538.pdf

Celasun, Oya, (2005), Inflation and Disinflation, IMF Research Bulletin, Vol. 6, No. 1.

Cihangir, Mehmet; (2004), Türkiye'de Banka Birleşmeleri ve Birleşen Bankaların Verimlilik ve Etkinliğinin Ölçülmesi Üzerine Karşılaştırmalı-Uygulamalı Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Çelik, Pelin; (2004), Bankaların Risk Derecelendirmesi, TCMB Uzmanlık Tezi, Ankara.

Çiçek, Macide, (2005), Dezenflasyon Sürecinde Türkiye'de Enflasyonun Uzun ve Kısa Dönem Dinamiklerinin Modellenmesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi (Celal Bayar Üniversitesi), Cilt:12, Sayı: 1, s. 107-126.

Damar, H., Evren; The Turkish Banking Sector in the 1980's, 1990's and Beyond.

Delikanlı, İhsan Uğur, (2005), Türk Bankacılık Sektöründe Kapasite Analizi (1981-2000) ve Avrupa Birliği İle Mukayesesi, BDDK Yayını, Ankara.

Dinler, Zeynel; (2001), İktisada Giriş, Ekin Kitabevi, Bursa.

Doğruel, Fatma ve A. Suut Doğruel, (2005), Türkiye'de Enflasyonun Tarihi, TC Merkez Bankası ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Ankara.

Doğukanlı, H., B. Önal ve Ö. Bulat; (2000), Genel Olarak Dezenflasyon ve Etkileri; Dezenflasyonun Türk Bankacılığı Üzerine Olası Etkilerinin Değerlendirilmesi ve Öneriler, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

Domaç, İlker; (2004), Explaining and Forecasting Inflation in Turkey, World Bank Policy Research Working Paper.

Eğilmez, Mahfi ve Erkan Kumcu; (2004), Ekonomi Politikası, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Erdinç, Zeynep, Türkiye'de 2002-2005 Yılları Arasında Uygulanan Dezenflasyon Programının Değerlendirilmesi, s. 53-69.

Gün, Adnan, (2004), Düşük Enflasyon Ortamının Bankacılık Sektörüne Olan Etkileri ve Alınması Gerekebilecek Önlemlerin Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Günal, Mehmet; (2001), Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği**,** Ankara Ticaret Odası Yayını, Ankara.

Güngör, Ali İhsan; (2006), Enflasyon Beklentilerinin Oluşum Şeklinin Enflasyon Üzerindeki Etkileri ve Dezenflasyon Programı Uygulamasındaki Sonuçları, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

http://www.cellotin.com/forum/reklamcilik_pazarlama/bankacilik_sektorunde_pazarlama_sorunlari_ve_cozum_onerileri-t14445.0.html;msg15142#msg15142 (16.06.2008, 15.38)

http://st.fatih.edu.tr/~ismailbukey/enflasyon.htm

İnan, Emre Alpan; (2000), Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik, Bankacılar Dergisi, Sayı: 34, s.82-96.

İnan, Emre Alpan; (2000), Dezenflasyon Programının Türk Bankacılık Sistemine Olası Etkileri, Bankacılar Dergisi, Sayı: 39.

İnan, Emre Alpan; (2004), Dezenflasyon Süreci ve Düşük Enflasyon Ortam: Türkiye'de Makroekonomi ve Bankacılık Üzerine Etkileri, Bankacılar Dergisi, Sayı: 50, Eylül 2004, s. 34-56.

Kaya, Yasemin Türker ve Ela Doğan, (2005), Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi, BDDK ARD Çalışma Raporları, 2005/10, Ankara.

Keskin, Ekrem, Melike Alparslan ve Emre Alpan İnan; (2004), Türk Bankacılık Sektörü-2004 Türkiye İktisat Kongresi Raporu, Bankacılar Dergisi, Sayı: 49.

Keyder, Nur; (2005), Para: Teori-Politika-Uygulama, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Kırıtoğlu, Cenk; (2006), Enflasyon Muhasebesi Uygulaması ve Mersin İlindeki Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma, T.C. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kibritçioğlu, Aykut; (2004), A Short Review of the Long History of Turkish High Inflation, Erişim Tarihi: 15.05.2007, www.politics.ankara.edu.tr/kibritçi

Köne, A. Çiğdem; (2003), Para Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği, Doğuş Üniversitesi Dergisi, Sayı: 4.

Kutluhan, Osman; (2003), Enflasyonu Düşürme Politikaları ve Türk Bankacılık Sistemine Etkileri, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Özkan, Turgut; Enflasyon Hedeflemesi ve Finansal Etkileri, www.makalem.com.

Parasız, İlker; (2002), Enflasyon Kriz ve Ayarlamalar, Ezgi Kitabevi, Bursa.

Serdengeçti, Süreyya; (2004), "Düşen Enflasyon", Düşen Enflasyon Ortamında Reel ve Finansal Sektör Konferansı, Bankalar Birliği.

Sümer, Serdar; (1999), Banka Birleşmeleri, Active Finans Dergisi, Şubat-Mart/1999.

Şahözkan, Burak Cem; (2003), Banka Birleşmeleri, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul.

Temel, Serdal; (2003), Yüksek Enflasyondan Normale Dönüşte Bankalar Açısından Fon Yönetim Stratejilerindeki Yeni Tercihler ve Pozisyonlar, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı Para Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Toprak, Metin ve Osman Demir, (2002), Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2.

Tunay, Batu ve M. Uzuner, (2000), Düşük Enflasyona Geçiş Sürecinde Türk Bankacılık Sektörü: Enflasyonu Düşürme Politikalarının Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

Turhan, Salih Evren; (2007), Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB), (1998), 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, İstanbul.

-----; (2000), Banka Birleşmeleri ve Devralmaları Sorunlar, Önlemler ve Öneriler, İstanbul

-----; Bankacılık ve Araştırma Grubu, (2005), Türkiye'de Yabancı Bankalar, Bankacılar Dergisi, Sayı: 52.

-----; (2001), Bankalarımız 2000, İstanbul.

-----; (2002), Bankalarımız 2001, İstanbul.

-----; (2003), Bankalarımız 2002, İstanbul.

-----; (2004), Bankalarımız 2003, İstanbul.

-----; (2005), Bankalarımız 2004, İstanbul.

-----; (2006), Bankalarımız 2005, İstanbul.

-----; (2007), Bankalarımız 2006, İstanbul.

-----; (2008), Bankalarımız 2007, İstanbul.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2005), Finansal İstikrar Raporu-Ağustos 2005, Ankara

-----; (2006), Finansal İstikrar Raporu-Haziran 2006, Ankara

-----; (2006), Finansal İstikrar Raporu-Aralık 2006, Ankara

-----; (2007), Finansal İstikrar Raporu-Mayıs 2007, Ankara

-----; (2007), Finansal İstikrar Raporu-Kasım 2007, Ankara

Ural, Mert ve Nilgün Acar Balaylar, (2007), "Bankacılık Sektöründe Yüksek Risk Alımı ve Baskı İndeksleri", Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 44, Sayı: 509, s. 47-57.

Ünsal, Erdal, (2005), Makro İktisat, İmge Kitabevi, Ankara.

Van Rijckeghem, C., (1999), Enflasyonun Düşmesinden Türk Bankaları Zarar Görür Mü?, IMKB Dergisi, 1999/2.

www.treasury.gov.tr

www.tcmb.gov.tr

www.tüik.gov.tr

Yalkın, Yüksel Koç ve Kadir Gürdal; (2004), Enflasyon Muhasebesi ve Türkiye Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara.

Yayla Münür, Yasemin. Türker Kaya ve İbrahim Ekmen; (2005), Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Yayını.

Yıldırım, Oğuz; Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002): Nedenleri, Sonuçları ve Ekonomik Etkileri, http://www.paribus.tr.googlepages.com/o_yildirim6.doc

Yıldırım, Oğuz; Türkiye'de Bankacılık Sektörü: Tarihsel Gelişim, Mali Riskler ve Yeniden Yapılandırma, http://www.ceterisparibus.net/banka_finans/makaleler.htm#2

Yiğit, Pelin Alp, (2005), Düşen Enflasyon Ortamında Bankacılık ve Türk Bankacılık Sektörü, TC Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.

ÖZET

Türk bankacılık sektörü, uzun yıllar boyunca, temelinde yüksek kamu açıklarının ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan yüksek enflasyonun var olduğu istikrarsız bir ekonomik ortamda faaliyetlerini sürdürmüştür. Yüksek enflasyon ve ekonomik istikrarsızlığın bankacılık sektörünün risklerini ve kırılganlıklarını arttırdığı bu dönemde, bankalar esas işlevi olan finansal aracılıktan uzaklaşarak, kamunun finansmanına yönelmiştir. Ancak Kasım 2000 ve Şubat 2001'de ortaya çıkan krizler, tüm ekonomiyi olduğu gibi bankacılık sektörünü de derinden etkilemiş ve bir takım önlemlerin alınması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

2001 yılında uygulamaya konan ekonomik programın etkilerini göstermeye başlamasıyla, 2002 yılından itibaren Türkiye'de düşen enflasyon sürecine girilmiştir. Sözkonusu dönemde, ekonomide istikrar sağlanmış ve enflasyon düşmeye başlamış, bankacılık sektörünün sağlıklı bir yapıya kavuşturulması amacıyla kamu otoriteleri tarafından gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Dolayısıyla bankacılık sektörünün içinde bulunulan düşen enflasyon sürecinin ortaya çıkardığı ekonomik koşullara ne derece uyum gösterdiğinin belirlenmesi önemli bir konu olmuştur.

Bu çalışmada da, düşen enflasyon sürecinin Türk bankacılık sektörünü nasıl etkilediği, sektöre ilişkin bilanço ve gelir tablosu verilerinin analizi ile belirlenmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

Turkish Banking System had operated in an instable economic environment with high inflation mainly caused by high public deficits for many years. As high inflation and economic instability deepened the risk and fragility of banking sector, banks begun to focus on the public finance instead of financial intermediation, the main function. However, the crisises of "November 2000" and "February 2001" affected the banking sector seriously like the whole economy and taking precautions became important.

Disinflation period in Turkish Economy begun in 2002 after the economic program which was put into practice in 2001. Economic stability has been achieved, inflation rates begun to decline and related authorities enforced regulations to stabilize the banking sector. It is important to determine how the banking sector harmonized the new economic conditions introduced by the disinflation period.

In this study the effects of the disinflation period on the Turkish Banking Sector has been examined by analyzing the balance sheets and income statements of the sector.